

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YÛNUS EMRE'DEN MEHMED ÂKİF'E ŞİİR
ÖZEL SAYISI
YIL 7, ARALIK 2021

Öğr. Gör. Mehmet Maruf EKİCİ

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İZUTEM
İstanbul/TÜRKİYE
marufekici@gmail.com
ORCID

**ŞİİRDEN TARİHİ OKUMAK: II.
MAHMUD DÖNEMİNDEKİ
ASKERİ YENİLENMENİN KLASİK
TÜRK EDEBİYATINA YANSIMASI**

STUDYING HISTORY THROUGH
POETRY: THE REFLECTION OF
MILITARY INNOVATIONS OF
MAHMUD II PERIOD ON
CLASSICAL TURKISH
LITERATURE

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 29.11.2021	Received Date: 29.11.2021
Kabul Tarihi: 11.12.2021	Accepted Date: 11.12.2021
Yayınlanma Tarihi: 31.12.2021	Date Published: 31.12.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Ekici, Mehmet Maruf, "Şiirden Tarihi Okumak: II. Mahmud Dönemindeki Askeri Yenilenmenin Klasik Türk Edebiyatına Yansıması", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yunus Emre'den Mehmed Âkif'e Şiir Özel Sayısı, Aralık 2021, s. 242-273.

Ekici, Mehmet Maruf, "Studying History Through Poetry: The Reflection of Military Innovations of Mahmud II Period on Classical Turkish Literature", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Special Issue of Yunus Emre to Mehmed Akif, December 2021, p. 242-273.

10.28981/hikmet.1016376

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'ün Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Öğr. Gör. Mehmet Maruf EKİCİ

**ŞİİRDEN TARİHİ OKUMAK: II. MAHMUD DÖNEMİNDEKİ ASKERİ
YENİLENMENİN KLASİK TÜRK EDEBİYATINA YANSIMASI**

STUDYING HISTORY THROUGH POETRY: THE REFLECTION OF MILITARY
INNOVATIONS OF MAHMUD II PERIOD ON CLASSICAL TURKISH LITERATURE

ÖZ

Sultan II. Mahmud döneminde yapılan ıslahatlar, Tanzimat dönemine bir hazırlık niteliğindedir. Başta yeniçeri ocağının kaldırılması olmak üzere birçok askeri gelişmeler bu dönemde gerçekleşmiştir. Dönemin aydınları olan şairler, bu gelişmeleri şiirlerine yansıtmışlardır. Bu sebeple bu dönemde yazılan divanlar incelenmiş ve konuyla ilgili şiirler tespit edilerek yeniliklerin yansımaları kaydedilmiştir. Bu çalışmada önce Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile olan ilişkisinin mahiyetine değinilmiş daha sonra bu ilişkinin hangi kavramla tanımlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yeniçeriliğin kaldırılması, Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun kurulması; kışlalar, tabyalar, kaleler, tersane, tüfenghane, cephanesi gibi tamir veya inşa edilen yapılar, başlıklar halinde, şiire yansıdığı ölçüde, ele alınmıştır. Yapılan yeniliklerin arkasındaki coşku, heyecan, ümit, sevgi, nefret gibi duygulara şiir aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu makalenin amacı söz konusu dönemdeki olayların gerisinde yer alan duygusal alana şiir vasıtasıyla temas etmektir.

Anahtar Kelimeler: II. Mahmud, askeri yenilikler, yeniçeriler, Asakir-i Mansure-i Muhammediye, modernleşme, yenilenme, klasik Türk edebiyatı, İzzet Molla

ABSTRACT

The reforms made during the reign of Sultan Mahmud II. were preparations for the Tanzimat period. Many military developments, especially the abolition of the Janissaries Corps appeared in this period. The poets, who were the intellectuals of that era, reflected these developments in their poems. Therefore, the divans (poetical works) written in this period were studied carefully and the poems related to the subject were described and the reflections of the reformatations were documented. In this study, firstly the nature of the relation between the Ottoman Empire and Europe is mentioned, and then it focuses on the definition of the terms of this alliance. For example, The elimination of the Janissaries, the establishment of the Asakir-i Mansure-i Muhammediye army, the construction or reconstruction of the structures such as barracks, bastions, castles, shipyards, armory and arsenal, are discussed in the form of titles to show how they have been projected in the poems. It is also possible to discover emotions such as enthusiasm, excitement, hope, love and hatred beneath these developments through poems. The purpose of this article is to discuss the emotional area behind historical events through poetry.

Keywords: Mahmud II, military innovations, janissaries, Asakir-i Mansure-i Muhammediye, innovations, classical Turkish literature, İzzet Molla

Giriş

Askeri güç, Osmanlı Devleti için bir kimlik niteliğindedir. Bilim, sanat ve edebiyat gibi alanlar buna göre kuvvet kazanırdı. En iyi şehirlerin kurulması, en iyi şairlerin yetişmesi, en iyi mimari yapıların inşa edilmesi, en iyi medreselerin açılması çoğunlukla devletin askeri gücünün yüksek olduğu dönemlerde gerçekleşmiştir. Bundan dolayı askeri güç, aynı zamanda diğer sahaları da besleyen bir kaynaktı. Ordunun güçlü oluşu diğer alanların ilerlemesini sağladığı gibi zayıf oluşu da gerilemesine neden olmuştur. Bundan dolayı devlet, zaaf hissettiği her durumda askeri yeniliklere yoğunlaşmış, en önemli sorunu orada görmüş ve ıslahı için çalışmalar başlatmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile olan etkileşimi, sadece son dönemlerinde var olan bir olgu değildir. Mardin'in dikkat çektiği gibi, Osmanlı Devleti Avrupa kültürüyle hiçbir zaman ilişkilerini bütünüyle kesmemiştir (Mardin, 2020: 9). Erickson da aynı kanaati taşır. Ona göre Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında tamamen kopuk ilişkilerin olduğunu söylemek gerçeği yansıtmamaktadır. Ancak bu ilişkiler, dar çerçevede kaldığı için Osmanlı yönetiminin dış dünyayı anlamasını geciktirmiştir. Bunun yanında, Osmanlı aydın ve bürokratları doğru tahliller yapamamıştır. Örneğin Avrupa'yı daha yakından tanımak amacıyla Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Paris'e gönderilen Çelebi Mehmed, hiçbir askeri gözlemlerde bulunmamıştır. Sadece Fransa'nın sosyete hayatıyla ilgili gözlemlerini güçlü tasvirlerle kaleme almıştır. Bunun sonucunda Fransa'nın sosyete hayatına bir hayranlık uyanmış ve Osmanlı zenginleri Fransızların zevk ve hayat tarzlarını taklit etmeye başlamışlardır (Uyar ve Erickson, 2020: 206). Şekil, bir sebep değil sonuçtur. Şekli taklit etmek, sonucu taklit etmek anlamına gelir. Sebepleri analiz etmeden sonuçlara odaklanmak, ancak geçici bir refah dönemini sağlayabilir. Fakat köklü değişimleri getiremez. *Lale Devri* bunun en güzel örneği sayılabilir. Bundan dolayı Osmanlı'nın, Avrupa ile olan ilk etkileşimi doğru analizlere dayanmadığı söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri Avrupa ile olan etkileşimi, kimi araştırmacılar tarafından, aşağıda belirtileceği üzere, bir modernleşme veya Batılılaşma olarak yorumlanmıştır. Ancak *Tanzimat*'tan önceki bu ıslah çalışmalarını "modernleşme" veya "Batılılaşma" kavramlarıyla tanımlamak tartışılabilir bir durumdur. Bunların kavramsal açıdan incelenmesi ayrı bir çalışmanın konusu olduğu için burada bu tartışma yapılmayacaktır. Ancak bu makalenin başlığında yer aldığı üzere, *Tanzimat*'tan önceki Osmanlı yenilenmesini "modernleşme" ve "Batılılaşma" olmadığını göstermek için, kavramsal bir çerçeve verilecektir.

Avrupa'da modernleşmenin başlangıcını, 15. yüzyıla kadar uzatanlar olduğu gibi 20. yüzyılda başlatanlar da vardır. Modernlik kavramında; değişim, insan merkezilik, demokrasi, akıl, seküler düşünce gibi başlıklar öne çıkar (Şallı, 2017: 57). Bunlarla birlikte modernleşmenin, geleneksel olanla ciddi bir kavgası vardır. Wagner "Modernlik geçmişle derin bir sapma, gelenekten bir kopuştur." (Kurttaş, 2019: 401) cümlesiyle modernlik ile geleneksel değerler

arasındaki kavgaya dikkat çeker. *Tanzimat*'tan önceki Osmanlı politikalarında böyle bir eğilimden söz etmek mümkün değildir. Aksine eskiye bir özlem, Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki şevkete kavuşma arzusu şiirlerde göze çarpmaktadır. Bu şiirlerin örnekleri, başka bir etüdün kapsamında olduğu için burada verilmeyecektir. Ancak kaside ve tarihlerde, geleneğe karşı bir eleştiri, sekülerleşme eğilimi, akılcılık gibi modernleşmenin temel kavramlarından bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla bu dönemde Osmanlı modernleşmesinden söz edemeyiz.

Batılılaşma ise “Batıyı her hususta örnek almak isteyenlerin yaklaşımını adlandırmak için kullanılmıştır.” (Mardin, 2020:9). Aynı zamanda bir Batı devleti olma iddiasını barındırır. Berber’e göre Osmanlı Devleti’nin “modernleşme” çabaları ile Rus modernleşmesi arasındaki temel farklardan biri budur. Rusya, bir Avrupa devleti olmak isterken Osmanlı Devleti’nin böyle bir çabası yoktur (Berber, 2017: 394). Özellikle ilk yenilik hareketi sayılan *Lale Devri* ve sonraki yenilik hamleleri olan III. Selim ve II. Mahmud döneminde bir Avrupa devleti olma hedefinin bulunmadığı söylenebilir. Ancak II. Mahmud döneminin sonlarına doğru ve *Tanzimat* dönemleri için aynı tespiti yapmak güçtür. Çünkü bu dönemlerde sadece askeri ve teknik açıdan değil bürokrasi, kıyafet, yaşam tarzı ve edebiyat alanlarında da Avrupalılaşma eğilimleri görülmektedir.

Lewis, III. Selim dönemindeki ıslahat hareketlerini “Batılılaşma teşebbüsü” olarak adlandırır. Ancak Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyıldan sonra Batılılaşmanın başladığı kanaatini taşır (Lewis, 1980: 162). Dolayısıyla *Tanzimat*'tan önceki ıslahatları Batılılaşma olarak görmediği söylenebilir. Batılılaşmayı İstanbul’un fethine kadar geriye götürün ancak düzenli adımların atılmasını *Tanzimat*'la başlatanlar da bulunmaktadır (Demirtaş, 2007: 390).

Batılılaşma geç dönemde başlamış olsa da İnalcık’ın dikkat çektiği gibi, Osmanlı Devleti, savaşlar, dönmeler, mülteciler ve tüccarların etkisiyle “Batılı olmayan ülkeler arasında Avrupa medeniyeti ile yakın ilişkiye girmiş olan ilk ülkedir.” (İnalcık, 2016: 139). Ama İslamiyet’ten dolayı mesafeli bir etkileşim olmuştur. *Tanzimat* dönemine kadar bu mesafe korunmuştur. Ayrıca İnalcık, *Tanzimat* dönemindeki devlet adamları “Batı ile ittifak ve özdeşleşmek, Batılılaşmak olduğuna inanmıştı.” (İnalcık, 2004: 62) cümlesini kurar. Bundan dolayı aradaki mesafeyi kaldırmakta bir beis görmemişlerdir. Bunun yanında *Tanzimat* dönemindeki ıslahatlar önceki dönemlerden farklıdır. Bu dönemdeki ıslahatların hedefinde duran Batılılaşma, sadece devletin halka uyguladığı bir politika değil aynı zamanda Avrupa devletlerinin de Osmanlıya dayattığı bir Batılılaşma olarak anlaşılmalıdır (Aslan, 2009: 13). Diğer taraftan Osmanlı Devleti’nde anayasal modernleşme *Tanzimat Fermanı* ile başladığı kabul edilir. Ancak bu modernleşme, tamamen Avrupa’nın etkisinde değildir. Batıdan etkilendiği kadar “Osmanlı Devleti’ndeki meşrutiyetçi geleneğin de bir sonucudur.” (Yılmaz, 2008: 3).

İnalcık, Osmanlı Devleti’nin her dönemde Avrupa’dan bir şeyler aldığını söyler. İlk dönemlerde bile Avrupa’dan alınan ateşli silahlar ve savaş

taktiklerini Batılılaşmaya olan eğilimin bir kanıtı olarak ileri sürer ve her dönemde Batılılaşmanın var olduğu sonucuna varır (İnalcık, 2002: 63). İnalcık'ın bu saptaması tartışmaya açıktır. Çünkü komşu olan her topluluğun, benzer etkileşimler içinde olması, toplumun doğasında vardır. Onlardan biri olma iddiası veya çabası olmadığı sürece bu tür etkileşimleri Batılılaşma olarak yorumlamak kavramsal açıdan doğru bir tespit değildir.

Buradaki tanımlara göre *Tanzimat*'a kadar, Osmanlı Devleti'nde modernleşme veya Batılılaşmanın izleri, dönemin şiiirlerinde görülmemektedir. Çünkü bu ıslahatlar, geleneksel değerlere bir karşı çıkışı amaçlamadığı gibi bir Batı devleti olma iddiası da taşımamaktadır. *Tanzimat*'tan önceki ıslahatlar, Batılılaşma veya modernleşme başlıkları altında değerlendirilemeyeceği açıktır. Bunlar ancak "yenilenme" kavramıyla izah edilebilir. Çünkü Osmanlı devlet adamları Avrupa tarzında yaptıkları değişimleri bir "yenilenme" olarak görmüşlerdir. *Nizam-ı Cedit*, *İrad-ı cedit*, *Segban-ı Cedit* gibi isimlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, tüm değişimler bir "tecdit" olarak anlaşılmış ve şiiirlere de bu şekilde yansımıştır. O dönemde modernleşme veya garplılaşıma gibi kavramlar, zihinlerde yer edinmediği için "tecdit" kelimesiyle bunlar kastedilmiş olabilir. Fakat sadece isim değil, içerik olarak da söz konusu kavramların etkisi görülmemektedir. Çünkü yeniliklerin altındaki asıl güdü, geçmişinden uzaklaşmak isteyen bir devlet değil, aksine yapılan yeniliklerle eskiden olduğu gibi şevketli bir devlet olma güdüsü olduğu belirgindir. Dolayısıyla "Batılılaşma" ve "modernleşme" kavramlarını ancak *Tanzimat*'tan sonraki dönem için kullanmak doğru olabilir.

Bu dönemi tanımlayacak kavramı tespit ettikten sonra başlangıç noktası tespit edilmelidir. Osmanlı Devleti'nin değişim sürecinin başlangıcını tespit etmek zordur. Karal, yeniliklerin başlangıcını *Lale Devri* olarak belirler (Karal, 2017: 143). İlber Ortaylı, modernleşme olarak adlandırdığı bu yenilenmenin başlangıcını matbaanın kurulmasına, II. Mahmud'un yaptığı yeniliklere veya *Tanzimat Fermani*'nin ilanına götürenler olduğu gibi II. Osman'ın değişim girişimlerine kadar indirgeyenlerin olduğunu belirterek kesin bir tarih vermenin zorluğunu vurgular. Ancak "İkinci Viyana bozgunundan *Tanzimat Fermani*'nin ilanına kadar Osmanlı modernleşmesinin gerekliliğini ve koşullarını tarih hazırlamıştır." tespitinde bulunur (Ortaylı, 2019: 30). Bu tespite göre, bu makalenin ele aldığı dönem, "modernleşme" sürecinin koşullarını hazırlayan dönemin bir parçasıdır. Ortaylı, II. Mahmud döneminin, *Tanzimat* döneminin başlangıcı olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürer. Hatta Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki parlamenter sistemin temellerinin de bu döneme indirilebileceğini kaydeder (Ortaylı, 2019: 131). Berges, buna benzer bir yorumda bulunarak "II. Mahmud'un reform dönemi başarılar dönemi olmaktan çok başlangıçlar dönemidir." (Berges, 2003: 203) saptamasını yapar. Ayrıca *Nizam-ı Cedit*'in sona erişinden 1830 yılına kadar olan dönemin "bocalama dönemi" olarak adlandırılabilceğini kaydeder (Berges, 2003: 169).

Halil İncalcık, Osmanlı Devleti'ndeki tecdit hareketlerini “Batılılaşma” olarak görmekte ve bunu üç aşamaya ayırmaktadır. Yukarıda değinildiği gibi Osmanlının her zaman Batı devletleriyle kültürel ve teknik açıdan diyaloglarının olduğunu belirtir. 18. yüzyıla kadar olan ilk aşamada kültürel, teknik ve askeri alanda etkiler görülse de bu etkilerin “tek tek kültür öğelerinin alınması ile sınırlı” olduğunu söyler. 18. yüzyılda başlayan ikinci aşamada askeri eğitim ve teknik yardım için uzmanların davet edildiği dönem olduğunu, bu dönemde sadece askeri alanda yeniliklerin olmadığını, matbaanın kurulması gibi bilime katkı sunacak atılımların da yapıldığını belirtir. Üçüncü aşamayı *Tanzimat*'ın ilanıyla başlatan İncalcık, bu dönemde yönetim, siyaset ve hukuk alanında da Batıdan yeniliklerin getirilmeye başlandığını vurgular (İncalcık, 2016: 139-140). İncalcık bu tespitlerde bulunmakla beraber Osmanlıların Batıdan çok etkilenmiş olmasına rağmen hiçbir zaman Avrupa kültürüyle tam olarak kaynaşmadıklarını kaydeder. Bunun sebebi olarak İslam'ın değer sistemlerini muhafaza etme hassasiyeti olarak görür (İncalcık, 2020: 30).

Modernleşme, Batılılaşma veya yenilenme için, tam bir başlangıç tarihi vermenin tartışmalı olduğu görülmektedir. Aslında bunun sebebi kavramların birbiriyle karışmasıdır. Osmanlının yenilenmeye her dönemde açık olup modernleşme ve Batılılaşmaya *Tanzimat*'tan sonra başladığı söylenebilir.

Bu yenilenmenin ne zaman başladığı kadar nasıl başladığı da önemlidir. Yenilenme süreci, Avrupa devletlerinin aksine, halktan gelen tepki veya aydın kesimin öncülüğünde değil bizzat padişah ve bir kısım bürokratların girişimleriyle başladığı unutulmamalıdır. Budak'ın tespitlerine göre Avrupa modernleşmeye bilimsel, siyasal, kültürel ve endüstriyel olmak üzere dört devrim sonucunda ulaşmıştır (Budak, 2015: sy¹). Bu aşamaları Osmanlı tarihinde görmek mümkün değildir.

Kemal Karpat Osmanlı yenilenmesini sadece Avrupa etkisiyle olduğu, kendi iç dinamiklerinden bağımsız gerçekleştiği görüşüne karşı çıkar. Avrupa etkisinin bu değişimi hızlandırdığını kabul etmekle beraber değişimin başlangıcı olarak görmez. Hasan Kâfi Bosnevî'yi ve Koçi Bey'i örnek vererek 16. yüzyılın sonlarında değişim sancılarının başladığına dikkat çeker (Karpat, 2006: 8).

Değişimin hangi adla anılacağı, ne zaman ve nasıl başladığı tespit edildikten sonra edebiyata yansması üzerinde durulacaktır. Bu yenilenme çalışmalarının edebiyata yansması tabii bir durumdur. İlhan Genç, sosyal olayların sanatın bir belirleyicisi olmadığını belirtir. Sosyal olaylarla ilgili veya ilgisiz önemli edebi ürünlerin yazılabildiğine dikkat çekerek bu fikri güçlendirir. Sosyal konuları ele alan edebiyatın sadece bir edebiyat çeşidi olduğunun altını çizer. Bununla birlikte Bütün insani ilişkiler arasında bağlar olduğu için edebiyatın da bunlardan etkilenmesinin doğal olduğunu ifade eder. Yazar veya şairin toplumdan etkilendiği kadar toplumu etkilediğini de belirtir

¹ Ulaşılan dergide sayfa numarası bulunmadığı için sayfa numarası “sy” (sayfa numarası yok) kısaltmasıyla gösterilmiştir.

(Genç, 2017: 462). Genç'in bu ifadeleri meseleye bakış açısını disipline etmektedir. Edebi eserler doğal olarak toplumdan etkilenir ve etkiler. Ancak bu kasıtlı bir durum değil heyecanın, coşkunun zapt edilemez duruma gelişinin edebi ürüne yansımaları şeklindedir. Özel olarak sosyal konuları işleyen edebiyat ise bir alt başlık olarak değerlendirilmelidir.

Metin Akkuş, edebi ürünler ile Osmanlı kültürü arasındaki ilişkiden bahseder. Osmanlı kültürünü anlamak için edebi ürünlerin içeriğinden söz etmek gerektiğini vurgular. Dönemi anlayabilmek için tüm yaşamı kapsayan edebi türlerin belirlenmesi gerektiğini söyler. "Osmanlı'nın gerçek kimliği ve karakteri edebi türlerin değerlendirmesiyle belirlenecektir." cümlesini kurarak edebi ürünlerin önemine dikkat çeker. Klasik Türk edebiyatında sadece nazım şekillerinden bahsetmenin eksik bir yaklaşım olacağını diler getirir. Diğer türler de tespit edilip açığa çıkarıldığında Osmanlı'nın saklı kimliğinin kavranabileceğini kaydeder (Akkuş, 2006: 268). Çizilen bu çerçeveye ışığında, bu makalede, II. Mahmud dönemindeki yenilenme çalışmaları, incelenen divanlarda yer alan tüm türlerde aranmış ve "saklı kimlik" bilgisine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmada, II. Mahmud dönemindeki yenilikler, şiir üzerinden okunacaktır. Amaç tarihi bilgilere yeni bilgi ve belgeler eklemekten çok olayların arkasındaki duygu dünyasını keşfedebilmektir. Bununla birlikte özellikle bazı askeri binaların yapılış tarihlerinin tespitinde, belge niteliğinde bulgulara da ulaşılmıştır. Ancak asıl amaç bu değildir. Şiir; duygu, düşünce, heyecan ve coşkuyu barındırma özelliğine sahiptir. Şiirin bu özelliğinden faydalanarak, dönemin aydınları olan şairlerin yeniliklere bakış açısını ve duygularını gün yüzüne çıkarmak hedeflenmiştir. Budak'ın şu cümleleri bu fikri destekler mahiyettedir: "Tarihin belgeleri olan fermanlar, kanunlar, tutanaklar, anlaşmalar, antlaşmalar vb. ancak tarihinin elinde dile gelen tanıklardır. Oysa edebiyat, umut, kaygı, heyecan, tutkuyu veya aşk içinde çırpınan, çabalayan insan yığınlarını bütün düşkünlükleri ve erdemleriyle canlandırabilir." (Budak, 2015: sy).

Edebiyatın bu gücünden yararlanarak II. Mahmud dönemindeki yenilenmenin şairler tarafında nasıl yorumlandığı aşağıda başlıklar halinde verilmiştir.

1. Sultan II. Mahmud'un Tahta Çıkışı

Alemdar Mustafa Paşa, 1808 yılında, IV. Mustafa'yı tahttan indirip, sabık padişah III. Selim'i tekrar tahta çıkarma niyetiyle, büyük bir kuvvetle İstanbul'a yürümüştür. IV. Mustafa, bunu öğrenince tahtın tek varisi olabilmek için, hem esir hayatı yaşayan mahlu padişah III. Selim'in hem de kardeşi Şehzade Mahmud'un ölüm emrini vermiştir. Bu emir üzerine III. Selim şehit edilmiş ancak Şehzade Mahmud kurtulmuştur. Alemdar'ın desteğiyle IV. Mustafa tahttan indirilmiş ve II. Mahmud dönemi başlamıştır.

Sultan II. Mahmud, imparatorluğun içte isyanlarla dışta birçok yenilgiyle karşılaştığı bir dönemde tahta geçmiştir. Amcasının oğlu III. Selim, II.

Mahmud'u bir evladı gibi yetiştirmiş ve zaman zaman yeniliklerle ilgili kendisine telkinlerde bulunmuştur. Bu telkinlerin de etkisiyle, imparatorluk için yeniliklerin elzem olduğunun farkında olan bir padişahı. Yenilikler yapmaya çalışan ilk padişah da değildi. 18. yüzyılın başından beri Osmanlı padişahları ve bazı bürokratları, özellikle askeri alanda, Avrupa tarzında yenilikleri yapmak istemiş ancak yeterince taraftar bulamamışlardır (Karal, 2017: 143). Daha önceki padişahlar; ordu, ulema ve halkla uyumlu bir şekilde, güç kullanmadan yenilikler yapmaya çalışmışlardır. Ancak özellikle III. Selim'in tahttan indirilip feci bir şekilde şehit edildiğini gören II. Mahmud, güç kullanmadan yenilik yapmanın mümkün olmadığını farkına varmıştır. Onu diğer yenilikçi padişahlardan ayıran önemli özelliklerinden biri gerektiğinde güç kullanmaktan çekinmemesiydi.

Sultan II. Mahmud, buhranlı bir dönemde tahta çıkmakla birlikte halka umut olmayı başarabilmiştir. Enderunlu Fazıl², onun tahta çıkışını güneşin doğuşuna benzetir. Bu, II. Mahmud'un nasıl bir ortamda tahta çıktığının bir göstergesidir. Fazıl, devletin içinde bulunduğu durumu siyah bir bulut gibi hayal eder. Padişahın tahta çıkışını ise bu kara bulutlar içinde doğan ve bulutları dağıtan bir güneş gibi düşünür.

'Âlemi tutmuş iken ebr-i siyâh ekdâr³

Âfitâb itdi tulu' oldı küdüret-ı nâ-bûd (Fazıl Enderûnî Divanı, v. 42a)

Başka bir beyitte, II. Mahmud tahta çıktığında, toplumun ümitsizlik ve karamsarlık içinde olduğunu, sultanın gizli bir lütuf gibi eriştiğini dile getirir.

Zamân âlûde iken ye's ü gamla

İrişdi 'âleme lutf-ı nihânî (Fazıl Enderûnî Divanı, v. 42b)

Buhranlı dönemlerde, toplum kurtarıcı bir lider arayışına girer. Buhranın derecesi yükseldikçe toplumun kurtarıcı beklentisi artar. Fazıl, II. Mahmud'u böyle yenileyici (müceddid) bir kurtarıcı olarak görür. Onun din ve devlet için bir müceddid olduğunu İslam ümmetine müjdeler.

Devlet ü dîne müceddid budur inşâallah

Müjdeler millet-i İslâm'a göründi maksûd (Fazıl Enderûnî Divanı, v. 42a)

2. Yeniçeriliğin Kaldırılması

Osmanlı padişahları ve bürokratları, yenilenmeye ordudan başlamışlardır. Çünkü geri kalışın ilk göstergeleri askeri başarısızlıklarda görünmüştür. Daha önceki padişahlar askeri alanda bazı yenilikler yapmış

² Enderunlu Fazıl Divanı'ndaki beyitler için halen divan üzerinde çalışmasını sürdüren Esra Beyhan'a teşekkür ederim.

³ Bu çalışmada, beyitler için tam transkripsiyon kullanılmamıştır. Fakat uzun sesler " ^ " işareti ile gösterilmiştir. Arapçadaki "ayn" harfi " ' " şeklinde; hemze ise " ' " şeklinde belirtilmiştir. Ses uyumlarında, yararlanılan çalışmada, araştırmacıların tercih ettikleri okuyuşa sadık kalınmıştır.

olsalar da yetersiz kalmıştır. Çünkü bunun önündeki en büyük engel, yenilenmek istemeyen yeniçerilerdi. Bir çözüm olarak, yeniçerilere karışmadan başka bir ordu kurmak isteyen ilk padişah III. Selim'di. Ancak bu teşebbüsün bedelini canıyla ödedi.

II. Mahmud tahta geçince, Aledar Mustafa Paşa III. Selim'in kurduğu *Nizam-ı Cedit* tarzında *Segban-ı Cedit* ordusunu kurmuştur (Karal, 2017: 145). Fakat yeniçeriler bu orduyu istemedikleri için ayaklanmışlardır. Aledar da dostu III. Selim gibi yaptığı askeri yeniliklerin bedelini canıyla ödemiş ve bu ordunun da ömrü kısa sürmüştür. Yeniçeriler, hem yenilenmeye hem de yeni bir orduya karşı olsalar da padişah, ulema, bürokrat ve halk yeni bir ordunun kurulması gerektiğine ikna olmuşlardı. Fakat herkes bunun zorluğunun farkındaydı.

Bu işin ne kadar zor olduğu, Cevdet Paşa'nın bir benzetmesinden anlaşılmaktadır. Viyana elçisi Sadullah Paşa, Ahmed Cevdet Paşa'ya yazdığı bir mektupta, yeniçerilik kaldırıldıktan sonra Osmanlı tarihinde yeni bir dönemin başladığını söyler ve bu olayı Osmanlı Devleti'nin Batı devletleriyle ilişkilerinin başlangıcı olarak görür. Ayrıca aynı mektupta yeniçeriliğin kaldırılması ile Rus ordusu strelitzlerin kaldırılmasını kıyaslar. Onların kaldırılması Rusya'nın gelişmesine vesile olmasına rağmen yeniçeriliğin kaldırılması Osmanlıların eski şevketlerini geri getirmediğini belirtir. Avrupa tarihçilerinin bu konudaki görüşlerini aktarır. Ona göre Sultan II. Mahmud güçlü bir padişah olmasına rağmen devlet ricali zayıf olduğu için fazla gelişememiştir (Ahmed Cevdet Paşa, 1991: 217). Cevdet Paşa, cevabi mektubunda, yeniçeri ocağının kaldırılışını Osmanlı için yeni bir dönemin başlangıcı olduğu fikrine katılır. Ancak Sadullah Paşa'nın yeniçerileri, strelitz askerlerine benzetmesine karşı çıkar. Bazı noktalarda benzerlik varsa da farklı çok noktaların olduğunu belirtir. Strelitz askerlerinin Rusya'nın omuzunda bir ur gibi; yeniçerilerin ise Osmanlı Devleti için bir kanser gibi olduğunu ifade eder. Yeniçerilerin adeta devletin kendisi olduğu için yerini doldurmanın çok zor olduğuna dikkat çeker. Çünkü Osmanlı Devleti merkezîyetçi bir yönetime sahip olmadığı için her eyaletin kendisine göre şartları mevcut olduğunu; her eyalete göre ayrı bir nizam tertip etmenin mümkün olmadığını söyler (Ahmed Cevdet Paşa, 1991: 219). Yeniçerilerin müesses devlet nizamının asli bir parçası haline geldiğine İnalçık da dikkat çeker (İnalçık, 2020: 38). Bu sebeplerden dolayı kaldırılmaları çok gecikmiştir.

Yeniçeriler en büyük güçlerini birlikte hareket edebilme kabiliyetlerinden almışlardır. İşte birbirilerine rakip olsalar bile padişaha veya onu temsil eden kendi ağalarına karşı muhalefet ettiklerinde birleşmişlerdir (Yılmaz, 2008: 19). Onlara hâkim olmanın zor olmasının sebeplerinden biri de buydu.

Yeniçeriler, padişahın şahsına bağlı padişahın her an kullanabileceği askerler olarak kurulmuşlardır. Bunun yanında bazı büyük vilayetlerdeki kalelere de yerleştirilmişlerdir. Ancak padişahın zayıfladığı dönemlerde buldukları yerlerin yönetimini ele almış, merkezden atanan yöneticileri bile kalelere sokmamışlardır. 17. yüzyılda yönetim üzerindeki etkilerini iyice güçlendirmişlerdir. Bu yüzyılın ilk yarısında bir risale kaleme alan Koçi Bey,

yeniçerilerin her tarafa hâkim olmasını doğru görmemiştir. Zaman içinde yapmaları yasak olan ticarete el atmış ve küçük esnaf olarak İstanbul'da çalışmışlardır. Bu durum halkı rahatsız etmiştir (İnalçık, 2020: 38).

Yeniçeriler, halkı zorbalıklarıyla rahatsız ettikleri gibi savaşmaya karşı da isteksiz davranmışlardır. Alemdar Mustafa Paşa, sadrazamlığı döneminde, onlarla istişare yaparak uyarılarda bulunmuştur. Ülkenin toprak kaybettiğini ve bu toprakların tekrar geri alınması gerektiğini bildirmiştir. Ancak yeniçeriler sadece "Allah kerimdir" cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine paşa savaşmamaları halinde padişahın yeni bir ordu kuracağını söylemiş, buna itiraz etmemeleri gerektiğini anlatmaya çalışmıştır (Câbî Ömer Efendi, 2003: 227). Devlet onlardan ya savaşmalarını ya da yeni orduya karşı çıkmamalarını istemiş; onlar ise ne savaşmayı göze almışlar ne de yeni bir ordunun kurulmasını kabul etmişlerdir.

Ordunun ıslahı birçok padişahın hayaliydi. 1730 yılında, Patrona Halil isyanından sonra tahta geçen I. Mahmud döneminden beri askeri alanda yenilikler yapma arzusu padişahların gündeminden düşmediği görülmektedir. I. Mahmud bunun için *Usulü'l-hikem fi nizami'l-ümem* adıyla bir kitapçık yazdırıp bastırması ve askerlikle ilgili İtalyanca bazı eserleri de tercüme ettirmiştir. Sultan III. Selim'in babası III. Mustafa, askeri eğitim için raporlar yazdırmış ancak Rus savaşından dolayı fiiliyata geçirememiştir. Sonraki padişah I. Abdülhamid ise durumun farkına varmış ancak değişime cesaret edememiştir. Onun cesaret edemediğini Sultan III. Selim yapmaya çalışmış fakat başarısız olmuştur (Ahmed Cevdet Paşa, 1993: 2938). II. Mahmud ise on sekiz yıllık bir hazırlıktan sonra yeniçeri ocağını kaldırmıştır.

Yeniçeriliğin kaldırılması üzerine dönemin şairlerinden olan Meşhûrî⁴ bir kaside kaleme alır. Şair burada yeniçerilerin önceki hizmetlerine değinir. Daha sonra itaatsizliklerinden dolayı ilk olarak Sultan III. Selim'in ocağı düzenleme teşebbüsünde bulunduğunu ama başarılı olamadığını hatırlatır.

Görüp bu inkiyadsızlıkların muhtâc olunmuşdu

Yeniden bir takım ecnâd-ı münkâd-ı firâvâna

Onu tanzime bed' etmiş iken Sultân Selîm merhum

Edip bezl-i nukûd-ı cidd-i sa'yin pâdişâhâne

O bed-hâhân-ı dîn ü devleti gör kim olup mâni '

Nice tavr-ı ezâlâr etdiler o şâh-ı zî-şâna K⁵ 5/19-21

⁴ Meşhûri Divanı'ndan alınan beyitler için bk. (Aydemir ve Çeltik, e-kitap).

⁵ Kasideler "K" kısaltmasıyla gösterilmiştir. Eğik çizgiden önceki sayı kaside numarasını, sonraki sayı ise beyit numarasını göstermektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi halk yeniçerilerden nefret etmeye başlamıştır. İzzet Molla⁶ bir matlaında yeniçerileri eşkıya olarak anmakta, onlardan çektiği sıkıntıları dile getirerek beddua etmektedir.

Kül olduk âteşinde eşkıyânun

Ocağı sönsin erbâb-ı şekânun Mt⁷ 28

İzzet Molla'nın nefreti o kadar büyük ki *Hazân-ı Âsâr* adlı ikinci divanının bir kıt'asında yeniçerilerin halka yaptıkları eziyetlerden şikâyet ederek mahşer gününde Allah'ın onlara lanet etmesini temenni eder.

Bî-hisâb itdi sitem yen'çerînün

Her birin sorma bana ey 'İzzet

Kim kaçıncınun ise mahşerde

İde Mevlâ 'adedince la'net HA⁸ Kt⁹ 13/1-2

Yeniçerilerin yaptıkları, halk nezdinde son derece rahatsız edicidir. İzzet Molla onları düşmandan daha kötü görür. Onların yaptıkları kötülükleri düşmanın yapmadığını dile getirir.

Görmedük düşmenden anlardan görülmiş rahneyi

Asdikâ a'dâ-yı devletden ider olmışdı 'âr HA K I-1/12

Son zamanlarda yeniçeriler savaşa karşı ayak diremiş, İstanbul'un sefasını sürmeyi, savaş meydanlarına tercih etmişlerdir. Yeniçeriler "Rus harbinde ve Yunan isyanlarında korkaklık göstererek devletin şerefini ayaklar altına almıştı." (Karal, 2017: 148). Meşhûrî, yeniçerilerin bu korkak ve disiplinsiz durumlarının düşmanlara cesaret verdiğini söyler.

Görüp bu men'-i tanzim-i cünûdı düşemen-i bedhâh

Nakîsa verdiğin zûr-ı tavâif-i müselmâna

Vücûd-ı revnak-ı İslâmiyâna rahne-kasdîler

Hücûm etdi hemân dört bir taraftan nice büldâna K 5/22-23

Yeniçeri isyanları o kadar etkili olmuştur ki devlet yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Hemân gûyâ ramak kaldı bu devlet kim ma'âzallah

Gire hükm-i tavâif-i mülûk-i nâ-be-sâmâna K 5/30

Sultan II. Mahmud, isyan gecesini devlet ricaliyle yaptığı konuşmada, yeniçerilere çok iyilik yaptığını; suçlarını bağışladığını ama şimdi nankörlük

⁶ Keçecizade İzzet Molla Divanı'ndan alınan beyitler için bk. (Şahin, 2004).

⁷ Matlalar "Mt" kısaltmasıyla gösterilmiştir.

⁸ İzzet Molla'nın ikinci divanı olan Hazan-ı Asar adlı divanı "HA" kısaltmasıyla gösterilmiştir.

⁹ Kıt'alar "Kt" kısaltmasıyla gösterilmiştir.

yaptıklarını dile getirir (Karal, 2017: 148). Keçecizade, yazdığı bir tarih manzumesinde yeniçerilerin nankörlüklerini vurgular. Onların nankörlük yaparak Et Meydanı'nda toplandıklarını, ikide bir kazan kaldırdıklarını ve en sonunda bu kazanın devrilip ocaklarını söndürdüğünü söyler.

Tecemmü' eyledi meydân-ı lahme

İdüp küfrân-ı ni'met nice bâgî

Koyup kaldurmadan ikide bir âh

Kazan devrildi söndürdi ocağı HA Tr¹⁰ II 34/1-2

Onların nankörce davranışlarına Meşhûrî de dikkat çeker. Yeniçerileri kastederek Bektaşileri nankörlükle nitelendirir.

Husûsa zümre-i Bektâşiyân-ı nân-körânı

Ki re'sâ her biri akrân idi gûyâ Nerîmân'a K 5/13

Şiirlere yansıdığı kadarıyla yeniçeriler; savaşa karşı ayak diremeleri, şehirde eşkıyalık yapmaları ve devletin nimetlerine karşı nankörlük göstermeleri sebebiyle; halkın ve devlet erkânının nefretine maruz kalmışlardır. Yeniçerilerin bu durumu karşısında yeni bir ordunun kurulması şart olmuştur. Uyar ve Erickson'un belirttiği gibi aslında padişah tahta çıktığı günden beri yeniçeriliği kaldırmak için geniş hazırlıklar yapmıştır (Uyar ve Erickson, 2020:273). Ancak padişah, kendinden önce bu girişimlerde bulunan III. Selim'in akıbetini düşündüğü için daha tedbirli davranmak istemiştir. Bu sebeple ulema ve devlet erkânını yanına çekmek niyetini taşımıştır. 25 Mayıs 1826 tarihinde devlet erkânlarından sadrazam, Rumeli kazaskeri, İstanbul müftüsü, defterdar ve yeniçeri ağasının da aralarında bulunduğu bir heyet şeyhülislamın evinde toplanıp *Eşkinci Ocağı* adı altında bir sınıfın kurulmasına karar vermişlerdir. Padişah, ulemadan da fetva alıp bu ocağı kurmuştur (Karal, 2017: 146).

Meşhûrî Sultan II. Mahmud'un yeniçerilerin içinde talimli bir bölük oluşturmak istediğini ama yeniçerilerin bunu reddettiğini ve isyan ettiklerini dile getirir. Bu talimli bölük *Eşkinci Ocağı*'dır.

Tâ ezelden bir mu'allemler asker ihsâr eyleyip ya'nî

Ede def '-i 'adûya çâre onlarla hakîmâne K 5/32

Meşhûrî, padişahın devlet adamlarını topladığını ve yeni bir ocak kurmak gibi zor işi onlara teklif ettiğini dile getirir.

Ricâlin cem' edip cümle der-i fetvâ-penâhîde

Bu emr-i müşkili bi'l-vâsıta arz etdi şâhâne K 5/33

Padişah ve devlet ricali yeni bir ocağın kurulmasına karar vermiş olsalar da yeniçeriler eskiden beri bu karara karşı çıkmışlardır. Karşı olmalarının

¹⁰ Tarih manzumeleri "Tr" kısaltmasıyla gösterilmiştir.

sebeplerinden biri şeriata aykırı olduğunu düşünceleriydi. Ancak saray tarafından onlara verilen cevapta “Yeni talim sistemi şeriata, akla ve mantığa uygundur.” (Karal, 2017: 147) denildi. Meşhûrî bu itiraz ve cevaba dikkat çekerek, şeriata ve Kanuni Sultan Süleyman’ın kanunlarına uygun olduğu için padişahın bu teklifi kabul ettiğini dile getirir.

Kabul etdi bu emri olduğuyçün cümlesi yekser

Muvaffak şer’a hem kânun-ı Sultân Süleymân’a K 5/35

Yeniçerilerin, *Eşkinci Ocağı*’na karşı çıkmalarının, kendilerine göre hukuki bir zemini de vardı. Çünkü II. Mahmud döneminde yeniçeriler hukuk açısından daha güçlü hale gelmişlerdi. Eskiden beri yeniçeriler ve padişah arasında resmi olmayan bir antlaşma olmuştur. İsyan edip padişahı tahttan indiren yeniçeriler her zaman yeni padişahı teminat isterlerdi. Ama bu genelde sözde kalırdı. III. Selim tahttan indirildikten sonra ise yazılı bir *Hüccet-i Şer’iye* almışlardı. Bu padişah ve yeniçeriler arasındaki ilk yazılı sözleşme olup 1876 yılına kadar anayasal belgelerin de birincisiydi. Burada yeniçeriler, kendilerine uymayan kararlarda muhalefet etme hakkına sahip oluyorlardı (Yılmaz, 2008: 20). Bu nedenle II. Mahmud adım atmakta daha titiz davranmıştır.

Son dönemlerde, yeniçeriler için önemli olan ocağın bekasıydı. III. Selim’in tahttan indirilmesinden sonra imzaladıkları hüccete dayanarak IV. Mustafa’nın idamını protesto etmiş ve “Kim olursa padişah olur. Yeter ki bizim ocağımız devam etsün.” diyerek ocağın padişahı daha önemli olduğunu vurgulamışlardır (Yılmaz, 2008: 20).

Yeniçerilerin isyan çıkarma olasılığına rağmen, 12 Haziran 1826’da *Eşkinci Ocağı* eğitime başlamıştır. Eğitimle birlikte muhalifler propagandaya başlamış ve üç gün sonra kazanları çıkarıp isyan etmiş, İstanbul’da münadiler vasıtasıyla yeni orduya karşı olduklarını bildirmişlerdir (Karal, 2017: 146). Meşhûrî yeniçerilerin isyan için Et Meydanı’na nasıl gittiklerini tablolastırır. “İt” gibi Et Meydanı’na üşüşüklerini ve niyetlerini ortaya döktüklerini dile getirir.

Üşüp itler misâli ya’nî At¹¹ Meydânı’na fi’l-hâl

Ser-âgâz etdiler muzmerlerin izhâr u i’lâna K 5/40

İsyan gecesindeki gelişmeleri İzzet Molla da şiire döker. Molla, isyancıları “hinzîr” (domuz) ve “kilâb-ı serseri” (serseri köpekler) diye nitelendirir. Bu nitelendirme onlara olan kinin göstergesidir. Bir gece “hinzîr”lerin Et Meydanı’nda toplandıklarını, kilâb-ı serserinin Ağakapısı’nı

¹¹ Eğer bir transkripsiyon hatası yoksa Meşhûrî, “At Meydanı”; İzzet Molla ise “Meydan-ı lahm” (HA Tr II 34/1) ifadesinden de anlaşılacağı üzere “Et Meydanı” demektedir. Her iki meydan İstanbul’da farklı meydanların adı olduğu unutulmamalıdır. Cevdet Paşa, yeniçerilerin Et Meydanı’nda toplandığını ifade eder (Ahmed Cevdet Paşa, 1993: 2951). Bu nedenle bu çalışmada “Et Meydanı” ismi kullanılmıştır. Ancak bu beyitte araştırmacının okuyuşuna sadık kalınmıştır.

basıp asker olmak istemediklerini ifade eder. Alışılmış davranışları üzere yağma yaptıklarını ekler.

Toplanup bir gice Et Meydânı'na hınzîrler
Bak neler ekl itdi kazgandan kilâb-ı serseri
Basdılar Agakapusı'n olmayuz 'asker diyü
Sûret-i me'lûfe üzre eyleyüp gâret-gerî HA K/I 3/8-9

Bu gece, isyancılar, yalan haber yayarak, sadrazamın, yeniçeri ağasının ve Ağa Hüseyin Paşa'nın öldürüldüğünü ilan etmişlerdir (Karal, 2017: 147). Gerçekte onlar öldürülmemiştir fakat anlaşılan yeniçeriler bu yalan haberle halka korku verme niyetini taşımışlar. Bu duruma Keçecizade dikkat çeker ve alışkanlıkları üzerine ağalarının idamına kastettiklerini söyler.

Kasd idüp ağâların i'dâmına bed-peymânlar
Döndiler 'âdetleri üzre yine sözden geri HA K/I 3/10

Yeniçeriler isyan sırasında Sadrazam Mehmet Selim Paşa'nın konağına saldırmışlar. Kendisi Beylerbeyi'ndeki yalısında olduğu için onu öldürememişler ama evindeki mücevher ve paraları yağmalamışlar (Ahmed Cevdet Paşa, 1993: 3945). Keçecizade bu olaya da değinir. Yağmacıların sadrazamın evini bastıklarını, tüm mücevherlerini yağmaladıklarını, imanından başka kendisine bir şey bırakmadıklarını ifade eder. Ancak onun tüm bunlardan yılmadığını, bir Mümin için altın ile gümüşün bir değerinin olmadığını, sadrazamın padişahın yanına gidip onun yoluna canını ve başını koyduğunu kaydeder.

Basdı bâb-ı âsafîyi bir sürü yağmâ-gerân
Gitdi sadr-ı a'zâmün her neyse zîb ü zîveri
Cevher-i îmân ile kaldı o merd-i dîndâr
N'eylesün Mü'min olan dünyadaki sîm ü zeri
Vak'ayı tebliğ idüp nezd-i velüyyü'n-ni 'mete
Koydı hâkân-ı cihânun yolına cân u seri
Der-'akâb paşaları bi'z-zât da'vet eyleyüp
İki destur Oldılar ol âsâfun fermân-beri HA K I 3/8-14

İsyan gecesi, sadece sadrazamın değil diğer devlet ricalinin de malına ve canına kastedilmiştir. Meşhûrî bu gece birçok devlet ricalinin evlerinin yağmalandığını hatta bir Mushaf'ın da yırtıldığını belirtir.

E dip ya'nî nice erkân-ı devlet-hânesin yağma
İsâet kalmadı arz etmedik hergiz sefhâne K 5/42
Bulup bir mushafı esnâ-yı gârâtında bir mel'ûn

Ki vaz'-ı rahle-i ta'zîm etmişler edîbâne

Bıçağ ile hemân-dem pâr pâre eyledi der-hâl

Ne Allâh'dan hayâ etdi ne ta'zîm etdi Kur 'ân'a K 5/43-44

Sadrazam ve diğer devlet adamları, evleri yağmalanmasına rağmen, padişahın yanında bulunmakta tereddüt göstermemiş ve geri adım atmamışlardır. “Sadrazam, topçu, kumbaracı, arabacı ve tersane ocaklarına; şeyhülislam ise müderrislere, şeyhlere ve talebe-i ulûma saraya gelmeleri için haber gönderdiler.” (Karal, 2017: 147). Keçecizade bu durumu takdirle karşılar. Bu kara günde padişahın yanında durdukları için mahşerde yüzlerinin ak olmasını diler.

Yüzleri mahşerde ag ola ricâl-i devletün

Oldılar bu kara günde pâdşâhun yâveri HA K I 3/24

Devlet adamlarının padişahın yanında durmasından sonra, Humbaracı ocağından da büyük destek geldi. Aslında Cevdet Paşa'nın da dediği gibi Sultan II. Mahmud öteden beri yeniçeriler dışındaki diğer ocaklara, özellikle topçu ocağına, daha çok ilgi göstermiş, muhtemel yeniçeri isyanında onları kullanmak emelini taşımıştır (Ahmed Cevdet Paşa, 1993: 2935). Humbaracılar, Sultan III. Selim tarafından düzenlenip kurulmuştu. Ancak III. Selim'e karşı olan isyanda yeniçerilerle birlikte olmuşlardı. Daha sonra bunun mahcubiyetini hissetmiş ve III. Selim'e olan vefa borçlarını ödemek istemişlerdi. Onun için bu isyanda yeniçerilerin yanında değil padişahın yanında yer almak istemişlerdir (Ahmed Cevdet Paşa, 1993: 2947). Humbaracı, kalyoncu ve lağımıcılar isyanı bastırmak üzere İzzet Mehmet Paşa emrinde Et Meydanı'na doğru geldiler (Karal, 2017: 148). İzzet Molla isyan gecesinde Humbaracı ocağının büyük fedakârlıklar gösterdiğini belirtir. Padişahın düşmanları, onları görünce patladıklarını hatırlatır. Bu ifadeyle topçuların yeniçeri kışlarına yaptıkları top atışlarını kasteder.

Humbaracı ocağını Allâh ber-hur-dâr ide

Anları gördükçe şâhun patladı düşmenleri HA K I 3/26

Sadece Humbaracılar değil tersane askerleri de yeniçerilere karşı dururlar. Molla, onların padişahın yanında durmalarını takdirle karşılar.

Cem' olup tersâneli keştî-i dîn-i devlete

Her biri şevket-sarây-ı şâha atdı lengeri HA K 3/28

İsyancılara karşı koymaya karar veren devlet erkânı, sarayda istişare etmişler. *Sancak-ı Şerif*'in çıkarılması gündeme gelince padişah ve bazı bürokratlar tereddüt göstermişler. Çünkü Sancak çıkarsa ölüm kalım mücadelesi başlayacak ve geri adım atmak mümkün olmayacaktı. Eğer isyancılar kazanırsa tüm devlet idaresini katledecekler. Bu durumda devlet yıkım tehlikesi yaşayabilirdi. Devlet ricali bu tereddütler içindeyken ulemadan Kürt Abdurrahman Efendi tespinihine yere fırlatmış ve “Bu din ve devletin ayakta

kalması Allah'ın istediği şeyse yeniçerileri vururuz, yok ederiz, değilse biz de bu din ile beraber batıp gideriz. Daha ne olmak ihtimali kaldı.” demiş ve padişah dâhil herkes ağlamış. Bunun üzerine *Sancak-ı Şerif*'in çıkarılmasına karar verilmiştir (Ahmed Cevdet Paşa, 1993: 2948). Bu karardan sonra isyanı bastırma hareketi başlamıştır. Keçecizade bu olayı anlatırken halifelğe vurgu yaparak padişahı “emirü'l-mü'minîn” diye söz eder. Padişahın, yeşil sancakla geldiğini ifade eder.

Eyleyüp teşrif şevketle emîrû'l- mü'minîn

Sîneye gül-gonçe-veş aldı livâ-yı ahdarı HA K I 3/30

Bir taraftan padişah sancağı çıkarıp halkı altında toplanmaya davet ederken diğer taraftan topçular da Ağa Hüseyin Paşa emrinde yeniçerileri kuşatır. Teslim olmalarını teklif eder. Ama yeniçeriler savunmayı tercih eder. Birkaç top atışından sonra yeniçeriler kaçışmaya başlar. Kışla ise harabeye döner (Karal, 2017: 149). İzzet Molla bu duruma vurgu yaparak kışlanın son halinin çok kötü olduğunu dile getirir. Canlarının yandığını ve kışlanın adeta “tuvalet” yerine döndüğünü ifade eder.

Yandı cânlar sû-i ta'bîr ise de ma'zûr ola

Kışlanun dâr-ı halâya döndi âhir her yeri HA K I 3/39

İsyancılar hiçbir yerden destek bulamayınca dağılmışlar. “Birkaç saat içinde ezilmiş oldular.” (Karal, 2017: 149). Karal birkaç saat olduğunu söylese de İzzet Molla bunu yarım saat gibi kısa bir süre olarak şiire yansıtır. Üstelik bu başarıyı padişahın bir kerameti olarak değerlendirir.

Hüsrevâ bilmem degül de bu kerâmet yâ nedür

Bir ocağı nîm sâ'at içre kıldun hâk-sâr HA K I 1/10

Yeniçeriliğin kaldırılması bir intikam olarak algılanmıştır. İzzet Molla II. Mahmud'un ocağı kaldırmasıyla ecdadının öcünü aldığını söyler. “Osmanlı ailesinin, ocağa düşüp yanıyor.” cümlesinin iki yüz yıl önce söylendiğini şimdi ise padişahın, ecdadının intikamını aldığını, Osmanlı dostlarının ocağı yaktığını dile getirir.

Âl-i 'Osmân devleti düşmüş ocağa yanıyor

Mısra'ını iki yüz yıl evvel itmişler beyân

İntikâmın aldı sultân-ı cihân ecdâdınun

Anları yakmakda şimdi dûst-ı 'Osmânîyân HA Kt 12/1-2

Bu intikam II. Osman'ın yeniçeriler tarafından öldürülmesine kadar gider. İzzet Molla bununla II. Osman arasında bir ilişki kurar.

'Osmân-ı şehîdün kanı tutdı ocağı

Halk anlara la'n eylememek olsun mı HA Kt 16/2

Bu olayla, yeniçerilerden, geçmişte onlar tarafından tahttan indirilmiş veya öldürülmüş tüm padişahların intikamının alındığını söyler.

Taht-ı şevketden niçe şâh-ı cihânı hal' idüp
Kırdı Mevlâ sâ'irine bagy iden zâlimleri
Gitdi cevr ü gadr ile üç dâne sultân Mustafâ
Şerbet-i câm-ı şehâdet ile kandı lebleri
Ahmed İbrâhîm Mehemmed Hem de 'osmân u Selîm
Hal' olındılar cihân olmuş iken fermân-beri HA KI 3/45-47

Sultan II. Mahmud'un yeniçeriliği kaldırması, dönemin aydınları olan şairlerin zihninde öyle yer etmiştir ki padişahın Allah tarafından desteklendiğinin bir işareti olarak görülmüştür. Meşhûrî'nin aşağıdaki beyti bunun göstergesidir. Şair özellikle bu gazanın, Allah tarafından padişahın desteklendiğinin bir delili olduğunu söyler.

Husûsa bu gazâ-yı ekberinden zâhir olmuşdur
Min-'indillâh mü'eyyed olduğun kâr-azmânyâna K 5/65

Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra bazı kalıntılarının olduğu anlaşılmaktadır. İzzet Molla onların sadece izlemekle kaldıklarını, ellerinden bir şey gelmediğini dile getirir.

Hamdü li'llâh oldı kâtı' dâbir-i kavm-ı zalûm
Ba'zı kalmış var ise seyr eyleyüp bi'l-ıztırâr HA K I 1/26

Yeniçerilik kaldırıldıktan sonra İstanbul'da asayiş sağlanmıştır. Molla, bundan sonra artık İstanbul'da huzurun hâkim olacağını çünkü her bozgunculuğun ekseninde onların bulunduğunu ifade eder.

Seyr idün İstanbul'un âsâyişin günden güne
Çün ki anlar idi her çerh-i fesâdun mihveri HA K I 3/51

Yeniçeri bozgunculuğunun derecesini göstermek için onları Ye'cüc ve Me'cüc'e benzetir.

Tard itdi hâ'inânı tathîr idüp cihânı
Kıldı der-i zamânı Ye'cüc-ı şehre mesdûd HA Tr II 10/1

Yeniçeri isyanı bastırıldıktan sonra padişah, onların kalıntılarını ve destekçilerini de tehlike olmaktan çıkarmak istemiştir. Bu destekçilerinin başında Bektaşiler gelmekteydi. Bektaşiler ve yeniçeriler arasındaki ilişki Hacı Bektaş-ı Veli zamanına dayanır. Orhan Gazi zamanında yeniçeriler kurulmaya başlandığı zaman bir kısım yeniçeri, Hacı Bektaş-ı Veli'ye götürülmüş ve duası talep edilmiştir. O da onlara dua etmiş ve kendi abasından birer parça vermiştir. Başlarındaki keçenin de buradan geldiği söylenir. Bundan dolayı yeniçeriler

kendilerini Bektaşiliğe yakın kabul etmişlerdir. Ancak gerçekte böyle bir olayın yaşanmadığı kabul edilmektedir (Ahmed Cevdet Paşa, 1993: 2966).

Yeniliklere karşı olmalarıyla bilinen Bektaşiler hep yeniçerilerle aynı düşüncede birleşmişlerdir. Ayrıca halka da çok yakın oldukları için kısa sürede halkı örgütleyebilirlerdi (Karal, 2017: 150). İşte bu sebepten dolayı padişah, Bektaşileri tehlike olarak görmüş ve onları bir an önce kontrol altına almak istemiştir. Onun için, İstanbul'daki Nakşi, Mevlevi, Halfeti şeyhlerini toplayan sadrazam, Bektaşiler hakkındaki görüşlerini sormuştur. Şeyhlerin bir kısmı onları yeterince tanımadıklarını söylemiş. Bir kısmı ise onların sahabilere hakaret ettiklerini ve ibadetleri küçümseyip şeriata aykırı davrandıklarını beyan etmiştir. Bunun üzerine bir kısım Bektaşi idam edilmiş, bir kısmı sürgüne gönderilmiş, bir kısmı da kılık değiştirerek Sünnilerin arasına karışmışlardır (Ahmed Cevdet Paşa, 1993: 2968). "II. Mahmud, kanlı Bektaşi takibinden sonra İstanbul'da üçü dışında bütün Bektaşi tekkelerini kapattı. Rumeli ve Girit'teki bazıları dışında taşrada da aynı işlem tekrarlandı." (Ortaylı, 2019: 143).

Bektaşiler, tekkeleri kapatıldıktan sonra, faaliyetlerini diğer Sünni tarikatlar içinde gizlenerek veya şehirden uzak yerlerde tekkeler açarak devam etmişlerdir. Hatta bazı siyasi partiler içinde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu partilerden biri daha sonra açılacak olan İttihat ve Terakki Partisi'dir (Işık, 2017: 206).

Bektaşilerin yeniçeriler üzerindeki etkileri çok fazlaydı. Bu dönemde "Bektaşilik savaşıçlık dini değil siyasal düzene karşı bir ideoloji olmuştur" (Berges, 2003: 117). Devlet içinde Bektaşilik ve diğer tarikatlar arasında bir mücadele olduğu bile söylenebilir. II. Mahmud, Bektaşiler haricinde diğer tarikatları özellikle Mevlevileri destekleyerek bir denge kurmaya çalıştığını söylemek yanlış olmaz. Yeniçeriliği kaldırdıktan sonra ise Bektaşiliği de tamamen ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Yeniçeriler devletin yapmak istediği yeniliklere karşı devamlı Bektaşiliklerini vurgulamış, yeniliklere karşı Bektaşiliği öne çıkarmışlardır (Işık, 2017: 210). Bu nedenle yeniçeriliğin kaldırılması Bektaşilerin yasaklanmasıyla eş tutulmuştur. Keçecizade, onları Yezidiler gibi görür. Ocaklarının söndüğünü, ağalarının (yeniçeri ağalarının) cehenneme gittiklerini; bundan dolayı Bektaşiler için de göç borusunun çaldığını dile getirir.

Dûdmân-ı Yezîdîyân söndi

Cânlar varsa birbirin korusun

Agalar eyleyüp cahîme sefer

Çaldı Bektâşiler de göç borusun HA Kt 15/1-2

Yeniçeri ocağının kaldırılmasının sebepleri arasında ekonomik sebepleri sayan araştırmacılar bulunmaktadır. Dış ticarete ve dünyaya hâkim olmaya başlayan kapitalizme engel oldukları için kaldırıldıklarına dair yorumlar yapılmıştır. Çünkü küçük esnaflık yaptıkları için dış piyasaya karşı

oldukları yönünde değerlendirmelerde bulunulmuştur (Topses, 2017: 1864). Ancak bu yorumu destekleyecek herhangi bir bilgi şiiirlere yansımamıştır.

3. Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin Kurulması

Yeniçeriliğin kaldırılıp yerine yeni bir ordu veya ocağın yanında başka yeni bir ordu kurma fikri II. Osman'a kadar uzatılabilir. Ancak bu fikir hiçbir şekilde gerçekleşmemesine rağmen II. Osman'ın tahttan indirilip öldürülmesine sebep olmuştur. III. Selim ise bu fikri gerçekleştirmiş ancak kısa sürmüş ve onun da şehadetine yol açmıştır.

II. Mahmud döneminde, Alemdar Mustafa Paşa'nın 1808 yılında kurduğu *Segban-ı Cedit* ordusu aslında *Nizam-ı Cedit*'in bir devamıydı. Alemdar III. Selim'in reformlarını kaldığı yerden devam etmek niyetindeydi (Uyar ve Erickson: 232). Câbî'ye göre Alemdar'ın bu orduyu kurmak için giriştiği asker arayışından padişahın haberi yoktur. Sultan II. Mahmud, Fatih türbesi ziyareti esnasında, bunu bir yeniçeriden duymuş ve kendisinden habersiz yapıldığı için çok öfkelenmiştir. Bundan vazgeçilmesi için sadrazam makamına bir hatt-ı hümayun kaleme almıştır (Câbî Ömer Efendi, 2003: 202). Anlaşılan II. Mahmud, Alemdar gibi güçlü bir sadrazamın yeni bir ordu kurmasını istememiştir. Tamamen kendi kontrolünde bir orduyu tesis etmeyi düşünmüştür. Bundan dolayı *Segban-ı Cedit*'e destek vermemiş ve bu yeni doğan ordu da kısa sürede yine bir yeniçeri isyanıyla kaldırılmıştır. Böylece yeniçerilere rağmen yeni bir ordu kurmanın imkânsızlığı ikinci defa ortaya çıkmıştır.

Yeniçerilik kaldırıldığında Osmanlı Devleti karışıklık içindeydi. Özellikle devam eden Yunan isyanı devleti zor durumda bırakmıştı. Bir an önce yeni bir ordu kurmak elzemdi (Karal, 2017: 150). Yeniçeriliğin kaldırılmasında büyük hizmeti olan Ağa Hüseyin Paşa *Asakir-i Mansure-i Muhammediye* ordusunun başına getirildi (Ahmed Cevdet Paşa, 1993: 2956).

Ocak kaldırıldıktan sonra, padişahın içinde bulunduğu katledilme veya tahttan indirilme korkusu yok olmuş ve padişaha daha kolay bir şekilde yenilikler yapma imkânını sunmuştur (Karpas, 2006: 478). Bundan dolayı, önceki iki ordu kurma girişimi olan *Nizam-ı Cedit* ve *Segban-ı Cedit* ordularının aksine rahat bir ortamda yeni ordu kurulmuştur.

İzzet Molla, *Asakir-i Mansure-i Muhammediye* ordusunun kuruluşundan sonra yazdığı bir kasidede, daha önce diğer devletlerin modern ordular kurduklarını ama Osmanlı devletinde bazı işsizlerin bunun kurulmasına engel olduğunu dile getirir.

Eylediler gerçi tertîb-i cünûd evvel düvel

Devlet-i İslâm-ı te'hir itdi birkaç nâ-be-kâr HA K I 1/14

Osmanlı toplumu, bu geç kalınmışlığın farkındadır. İzzet Molla geç kalınmış olma duygusunun, ümitsizliğe sebep olmaması için bu durumu Hz. Peygamber'in son peygamber ama en mükemmel peygamber olmasına benzetir.

Mâh-ı edyân-ı digerden selb-i envâr eyledi

Gerçi oldı sonradan mihr-i risâlet tâb-dâr HA K I 1/16

Molla böyle bir ordunun kurulmasının zaruri olduğuna dikkat çeker. Bu ordunun aklın bir gereği olarak ve zor kullanılarak daha önce düzenlendiğini, padişahın ise şimdi yasal olarak eğitilmiş bir ordu hazırladığını söyleyerek eski teşebbüslerden olan farkını ortaya koyar.

'Aklen ü cebren olınmışdı mukaddem tertîb

Eyledi şer 'an o şeh cünd-i mu 'allem i'dâd HA Tr II 21/2

Yeni ordunun kurulması halkta büyük heyecan uyandırır. Molla, ordudaki yeniliklerin düşmanın kulağına küpe olmasını istemekte; bundan böyle padişahın emrini dinleyenlerin rahat edeceğini söylemektedir.

Râhat eyler dinleyen emr-i hümâyûnun senün

Istilâh-ı 'askerün a'dâya olsun gûşvâr HA K I 1/18

Anlaşılan o ki bu ordudan çok büyük beklentiler vardır. Osmanlı devlet adamları, yenicileri yendikleri için her devleti yenebilecekleri kanaatine varmışlardır. Birçok Avrupa devletleri de yeni askeri düzenle Osmanlı Devleti'nin daha çok güçleneceğini az bir kısmı da geleneksel ordularını kaybettikleri için daha çok zayıflayacağını düşünüyordu (Ahmed Cevdet Paşa, 1993: 2974).

Son yıllardaki yenilgilerden dolayı, aydınların düşmanlardan bir intikam alma arzusu içinde oldukları dikkati çeker. İzzet Molla yeni orduya güvenerek bundan sonra din düşmanlarının savaşa hazır olmaları gerektiğini söyler. Çünkü artık intikam sırası İslam'a gelmiş ve intikam davulu çalınmaya başlamıştır.

Hâzır olsun düşmen-i dîn vaktine şimden girü

Nevbet-i İslâm'da çalındı tabl-ı ahz-ı sâr HA K I 1/22

Aynı intikam duygularını Meşhûr'de de görmek mümkün. Şair yeni orduya çok güvenmekte ve fetihlerin zamanının geldiğini söylemektedir.

Demidir ba'd-ez-în deryâ gibi cünd eyleyip ihzâr

Akınlar edesin her bir taraftan kâfiristâna K 5/69

Asâkir-i Mansûre kurulduktan iki hafta sonra askeri geçit töreni düzenlenmiştir (Uyar ve Erickson, 2020: 277). İzzet Molla Gülhane Meydanı'ndaki töreni coşkulu bir şekilde anlatır. Askerler melekler gibi dizilmiş ve tekbirler getirmişlerdir.

Oldılar saf-beste-i ta'lîm mânend-i sürüş

Bang-ı tekbîr ile toldı sâha-i gerdûn-medâr HA K I 1/35

Bu manzara halkı çok duygulandırmıştır. İzzet Molla, kendisinin çok duygulanıp ağladığını söyler.

Aglamakdan görmedi çeşmüm gül-i ruhsârını

Bülbül-i hâmem n'ola bu yüzden itse i'tizâr HA KI 1/71

Bu ordunun bizzat Sultan Mahmud tarafından eğitildiğini vurgular.

Tertîb idüp 'asâkir fenninde kıldı mâhir

Bî'z-zât kendi nâzır oldu o şâh-ı emced HA Tr II 17/3

Meşhûrî, bir kıt'a-yı kebiresinde yeni ordunun bir ruh gibi olduğunu ifade eder. Bu ruh dine, ülkeye ve saltanata can vermiştir.

Yeniden rûh-bahş-ı dîn ü mülk ü saltanat oldu

Onu enfâs-ı Rûhullâh'a mazhar eyleyip ma'bûd Ktk¹² 24/5

4. Kışlalar

Sultan II. Mahmud yeni orduyu kurduktan sonra uzun süre bakımsız kalan kışlaları tamir etmeye ve yeni kışlalar inşa etmeye başlamıştır.

Ramî'deki askeri yapıların inşasına II. Mustafa döneminde başlanmış, zaman içinde buraya yeni binalar eklenmiştir. II. Mahmud döneminde hem eski binalar elden geçirilmiş hem de yeni bir kışla yapılmıştır (Çelik, 2018: 234). 1243/1827 yılında *Ramî Kışlası*'nda, *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye* için yapılan bu tamir ve inşa için bir tarih yazan İzzet Molla, Eyüp'e yakın olması sebebiyle sahabeye komşu olduğunu söyler.

Buldı civâr-ı Hâlid 'askerle hüsn-i zâ'id

Ashâba ola 'â'id hayr-ı şeh-i cihân-sûd HA Tr II 10/2

Bu dönemde tamir edilen diğer bir kışla *Üsküdar Kışlası*'dır. Bir kısmı III. Selim döneminde yapılan kışlanın başlangıçta özel bir adı yoktur. III. Selim döneminde *Yeni Kışla*, *Muallem Asker Kışlası* gibi sıfatlarla anılır. Daha sonra *Üsküdar Kışlası* ve *Muallem Bostani Neferatının Kışlası* isimleri verilir. *Selimiye Kışlak-ı Âlîsi* veya *Selimiye Kışlak-ı Hümayunu* adı ise 1830'da verilmiştir. Bu kışla, 1807 Kabakçı isyanında tahrip edilmiş ve han yapılmasına karar verilmiştir. 1808'de Alemdar'ın kontrolü ele aldıktan sonra *Segban-ı Cedit* askerilerine tahsis edilmiştir. Ancak 1808'de yeniçeri isyanı sonucunda kışla bir daha bina edilmemek üzere tamamen tahrip edilmiş ve arsası satışa çıkarılmıştır. 1826'da yeniçerilik kaldırıldıktan sonra II. Mahmud tarafından tekrar inşa edilmiştir (Ramazanoğlu, 2009: 436).

1243/1827 tarihinde tamir edilen bu kışla için Keçecizade iki tarih manzumesi yazar. Burada yeniçerilerin kışlada yaptıkları tahribatı hatırlatır.

¹² Kıt'a-yı kebiere "ktk" kısaltmasıyla belirtilmiştir.

Fitneden dolayı yanmış durumda olduğunu, beş, on yıl boyunca terk edilmiş halde bulunduğunu, Müminlerin bu durumdan dolayı çok acı çektiklerini söyler.

Muhterik olmuşdı kışla dûdmân-ı fitneden
Eyledi sûz-ı dilin itfâ Hüdâvend-i Rahîm
Terk olunmuşdı beş on yıl âh iderdi mü'minîn
Saklamış Mahmûd Hân'un 'ahdine Rabb-ı Kerîm HA Tr II 11/2-3

Bu kışlanın aslında III. Selim tarafından yaptırılmış olduğuna, II. Mahmud'un ise güçlendirdiğine dikkat çeker. Molla, bu kışlanın tekrar yeni askerlerin mekânı haline geldiğini, padişahın bununla devletin şanını tamamladığını, önceki kışladan iki kat daha sağlamlaştırdığını ifade eder.

Cây-gâh oldı Selîmiyye yine nev '-askere
Eylemiş Hân Selîm evvelce ma'vâ cündine
'Irz u şân-ı devleti ikmâl kıldı pâd-şâh
Anda inşâ itdirüp nev kışla hâlâ cündine
Oldı evvelkinden iki kat metîn ü hem vasî '
Eyledi ihsân o şâhen-şeh dü-bâlâ cündine HA Tr II 12/1-3

Yeniçerilik kaldırıldıktan sonra yapılan diğer bir kışla da *Süvari Kışlası*'dır. Günümüzde Kuleli Askeri Lisesi olan bu kışla, tek katlı ve ahşap bir yapı olarak inşa edilmiştir (Teke, 2007: 10). 1243/1827-28 tarihinde yapılan bu kışla için İzzet Molla bir tarih kaleme alır. Burada padişaha, yeni askerlere kışla yaptığı için, dua eder.

İzzetâ dest-i du'âyı yeniden feth eyle
Yapdı nev kışla yeni 'askere Sultân Mahmûd
Kıldı tahsis bu meştâyı süvârîlerine
Eyleyüp kışla binâ her yere Sultân Mahmûd HA Tr II 13/1-2
Molla, kışlanın masrafı için padişahın masraftan kaçınmadığını da ekler.
Dîn uğrında cihân sarf idüp ol şâhen-şâh
Bakmadı masraf-ı sîm ü zere Sultân Mahmûd HA Tr II 13/3

Aynı tarihte Kuleli'de bir kışladan söz eder. Bu tarihte Kuleli'de *Süvari Kışlası*'ndan başka bir kışlanın yapımı tespit edilemediği için aynı kışladan söz ettiği kuvvetle muhtemeldir. 1243/1828 tarihli manzumede padişahın Kuleli'de mükemmel bir kışla yaptırdığına dikkat çeker.

Güher âvîzedür târîh-i 'İzzet tâk-ı bâbında
Mükemmel Kuleli'de kışla îcâd itdi Şeh Mahmûd HA Tr II 32/7

Bu dönemde yapılan diğer bir kışla *Bostaniyan Kışlası*'dır. Bostancı ocağının kuruluş tarihi belli değildir. Ancak kökleri yeniçeriler kadar eskiye dayanmaktadır. Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra yeniden yapılandırılan ve bugünkü 1. Ordunun da temelini teşkil eden Bostaniyan ocağının tam adı *Muallem Bostaniyan-ı Hassa Ocağı*'dır (Özcan, 2011: 347). 1822-1823 tarihli son Bostancıbaşı defterine göre İstanbul'da on bir adet Bostancı kışlası bulunmaktadır (Arslan,2019: 43). İzzet Molla'nın tarih yazdığı kışlanın hangisi olduğu tam belli değildir. Özcan, Soğukçeşme ocağının 1827 yılında Bostancılar için talimhane yapıldığını kaydeder (Özcan 2011: 377). Molla'nın yazdığı tarih manzumesi de aynı yıla tekabül etmektedir. Bu bilgilere binaen, bu tarih manzumesinin söz konusu talimhane için yazılmış olabileceği muhtemeldir.

Molla burada, Bostancıların ocağa yazılmalarıyla düşman ocağına incir diktiklerini, fitnenin soyunu kuruttuklarını belirtir.

Yazup bostâniyân dikdi ocag-ı düşmene incir

Kılınca âb-ı tîgi dûdmân-ı fitneyi imhâ HA Tr II 26/2

Kılındı leşker-i mansûra meştâ-yı cedîd ihyâ

Gül-i zîbâ-veş oldı kışla-i bostâniyân bâlâ HA Tr II 26/10

Sultan II. Mahmud İstanbul dışında da kışlalar yaptırmıştır. Bunlardan biri *Edirne Kışlası*'dır. *Piyade Kışlası*, *Yanık Kışla* veya *Mahmudiye Kışlası* olarak da bilinen bu kışlanın inşa kararı 1826 yılında yeniçeriliğin kaldırılmasından hemen sonra verilmiştir (Şenyurt, 2014: 118). *Asakir-i Mansure* için yapılan bu kışlaya, İzzet Molla tarafından 1243/1827 tarihli bir manzume yazılmıştır. Şair burada, Edirne'nin ecdadının cihat yeri olduğunu hatırlatır ve bu kışlanın onların ruhlarını şad ettiğini dile getirir. Padişaha, eğitilmiş askerlerine her yerde kışla yaptırdığı için övgülerde bulunur.

Yapup bu kışlayı ecdâdunun dârü'l-cihâdında

Yine şâd eyledi eslâfunun ervâhunı ol şâh HA Tr II 19/3

Edirne şehrine îcâd kıldı kışla Şeh Mahmûd

Mu'allem cündine her yerde ihsân itdi şâhen-şâh HA Tr II 19/6

İstanbul dışında yapılan diğer bir kışla da *Sarı Kışla* diye bilinen *İzmir Kışlası*'dır. Yeniçeriliğin kaldırılmasından üç ay sonra inşaatı başlamıştır. *Asakir-i Mansure* için yapılmasına karar verilen ilk kışlalardandır (Özen 2013: 61). Yerini ise Hasan Paşa belirlemiştir (Özen, 2013: 65). Bir yıl içinde tamamlanan kışla için Keçecizade 1243/1827 tarihli bir manzume yazar. Bu kışlanın çok kısa bir süre içinde tamamlandığına dikkat çeker. Padişahın ülkede askerleri için kışlalar yaptırdığını bunlardan birinin *İzmir Kışlası* olduğunu, bunun için Hasan Paşa'ya emir verdiğini dile getirir.

Anlara kıldı memâlikde binâ meştâlar

İtdi İzmir'e dahi kışla-i vâlâ îcâd

Emr idüp bende-i fermânı Hasan Paşa'ya

Sa'y ile bir seneye varmadan itdi âbâd HA Tr II 21/3-4

1253/1837-38 yılında *Selanik Kışlası* yapılmıştır. Selanik, özellikle deniz savunması açısından önemli bir yere sahiptir. Bunun farkında olan Osmanlı idaresi 1826 yılında *Asakir-i Mansure* için bir kışla yapımına karar vermiştir. Fakat kışla 1838 yılında tamamlanamamıştır (Özen, 2013: 109). Meşhûrî bu kışla için kıta-yı kebire şeklinde bir tarih yazar. Burada padişahın askerleri için, benzeri dünyada görülmemiş çok temiz kışlalar yaptırdığını ifade eder.

Husûsa 'Asker-i Mansûr'una hısn-ı hasînâsâ

Niçe pâkize kışlak yaptı kim emsâli nâ-meşhûd Ktk 24/5

5. Tabyalar

Savunma siperi anlamına gelen tabyalar (Akgündüz, 2018: 1194) özellikle Kırım'ın elden çıkmasıyla, Boğaz'ı tahkim etmek ve İstanbul'u korumak amacıyla yapılmıştır. 18. yüzyılın ortalarına kadar Karadeniz tamamen Osmanlı hâkimiyetindeydi. Ancak 1774 yılında imzalanan Kaynarca Antlaşmasıyla Ruslar da bu hâkimiyete ortak olmaya başlamışlardır (Uzunçarşılı, 1980: 511). Bu dönemden sonra Karadeniz sahillerinde kale ve tabyalar bina edilmiştir. 1770 yılında Osmanlı donanmasının Çeşme'de yakılması ve 1774 yılındaki Kaynarca Antlaşması, Boğaz'ın hem güneyden hem de kuzeyden tehlikede olduğunu ortaya koymuştur. "1807 senesi Ocak ayında, İngiliz ve Rus donanmalarının Bozcaada civarına gelmeleri üzerine, dikkatler yine boğazın savunulması ve tabyaların durumuna çevrildi." (Karaca, 2000: 309). Boğaz savunmasının önemi ilk defa 8 Şubat 1807 tarihinde İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçip payitahtın karşısında demir atmasıyla ortaya çıktı (Karaca, 2000: 310).

Karaca'nın tespitlerine göre bu olaydan sonra Boğaz'da kale ve tabyalar yoğun olarak yapılmaya başlanmıştır. 5 Şubat 1809 tarihindeki depremden sonra Boğaz çevresindeki askeri yapılar büyük oranda hasar görmüştür (Karaca, 2000: 312). Bu sebeple II. Mahmud döneminde yapılan tabyaların bir kısmının daha önce inşa edilmiş olabileceği; bu dönemde ise yenileme ve tamir işlemlerinin olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Çanakkale'de tabyaların yapımı 1770'ten Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir (Hatip, 2013: 141). Bu bilgi II. Mahmud döneminde tarih yazılan tabyaların yeni inşa değil tamir olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Çanakkale tabyalarının inşa edilmesi halkta büyük bir memnuniyet oluşturmuştur. Keçecizade bu tabyalar için yazdığı bir tarihte; düşmanda fesat tohumlarını ekecek güç kalmadığını bu tabyanın, düşman harmanını ateşe verdiğini ifade eder.

'Adûda kalmadı tohm-ı fesâdı ekmeğe kudret

Olup bu tabya ile hirmen-i a 'dâya âteş-zen BE¹³ K IV 55/5

Çanakkale'de yapılan tabyalardan biri *Değirmenburnu Tabyası*'dır. Çanakkale tabyaları üzerine bir çalışma yapan Yusuf Acioğlu bu tabyanın Sultan Abdülmecid döneminde yapılmış olabileceği ihtimalini değerlendirir (Acioğlu, 2016: 26). Konu üzerinde doktora çalışması yapan Hatip ise bu tabya için "II. Abdülhamid döneminde yaptırılan tabyalar zincirine dâhildir." ifadesini kullanır (Hatip, 2013: 171). Aynı araştırmacı aynı çalışmasının başka bir yerinde ise 1834 yılında Yüzbaşı Jones'un istihbarat raporlarındaki çizime dayanarak bu tarihte *Değirmenburnu Tabyası*'nın yapıldığı ilk şekliyle görüldüğünü belirtir (Hatip, 2003: 120). Ancak İzzet Molla tarafından kaleme alınan tarih manzumesine göre bu tabya 1234/1818 yılında II. Mahmud döneminde inşa edilmiştir. Kaynaklara göre 1815 yılında bu tabyada 15 top bulunmaktaydı (Karaca, 2000: 313).

Keçecizade bu tabya için yazdığı manzumede artık boğazdan gemi değil lokma bile geçemeyeceğini söyleyerek tabyanın sağlamlığına dikkate çeker.

Sefâyîn şöyle tursun lokma geçmez bîm-i kahrından

Bogazı öyle bend itdi o sultan-ı gazâ-fermûd BE K IV 39/7

Bu dönemde yapılan diğer bir tabya *Çamburnu Tabyası*'dır. Acioğlu *Çamburnu Kakavan Tabyası*'nın 1310/1892 yılında yapıldığını belirtmektedir (Acioğlu, 2016:19). Eğer bu tabya *Çamburnu Tabyası* ile aynıysa İzzet Molla'nın yazdığı tarih manzumesine göre 1235/1819 yılında II. Mahmud döneminde yapılmıştır.

Burada bir tabya yapılmasının gerekliliği 1807 yılında İngiliz donanmasının İstanbul önlerine demir atmasıyla ortaya çıkmıştır. Çünkü İngilizler geri dönüşlerinde burada tabya olmadığını bildikleri için gemilerini buraların yakınından geçirmişlerdir (Karaca, 2000: 311). 1815 yılındaki rapora göre bu tabyada 15 top bulunmaktaydı (Karaca, 2000: 313). 1831'de ise 16 top ve 24 asker vardı (Karaca, 2000: 315). Bu tabya son haliyle " 2 adet 15 cm'lik en barbette siper dışı top; 1 adet 8 inçlik havan" (Hatip, 2013: 178) silahlarını barındırmaktadır.

İzzet Molla yazdığı tarih manzumesinde bu tabyanın insanı hayrete sokacak şekilde olduğuna vurgu yapar.

Bu tabyayı yapdurdı hâkân-ı megâzî-şân

Seyr it ne binâdur bu hayretde kalur insân BE K IV 41/1

Sultan II. Mahmud döneminde yapılan diğer bir tabya *Çimenlik Tabyası*'dır. Bu tabya için Acioğlu 1313/1897 yılında inşa edildiğini ileri sürer

¹³ Keçecizade İzzet Molla'nın birinci divanı olan Bahar-ı Efkar adlı eseri "BE" kısaltmasıyla gösterilmiştir.

(Acioğlu, 2016: 26). Eğer bir isim benzerliği yoksa Keçecizade'nin tarih manzumesine göre bu tabya 1236/1821 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

İzzet Molla bu tabyanın Boğaz'ı daha çok güçlendirdiğine dikkat çeker.

Metânet viridi Bogaz'a burûc-âsâ yapup tabya

Müşeyyed eyledi her bir taraftan serv-i gerdûn-veş BE K IV 56/4

II. Mahmud'un yaptırdığı diğer bir tabya *Tophane Tabyası*'dır. Bunun için bir tarih manzumesi kaleme alan Keçecizade, padişahın her zaman cihadın gerekliliklerini tamamlamaya çalıştığını; bu tabyanın da bunun bir parçası olduğunu söyler.

Böyledür niyyet-i hayriyyesi Hân Mahmûd'un

Dâ'imâ itmede Esbâb-ı cihâdı tekmîl BE K IV 57/1

Nev-eser eyledi bu tabya-i Top-hâne'yi kim

Olamaz burcına bârû-yı felek misl ü 'adîl BE K IV 57/4

Bu dönemde yapılan bir diğer tabya *Bigalı Tabyası*'dır. Karaca, Bigalı'da 21 Şubat 1816 tarihinde 99 topluk iki tabyanın yapımına teşebbüs edildiğini söyler (Karaca, 2000: 314). İzzet Molla, yazdığı tarih manzumesinde bu tabyayı bir kilit olarak tarif ederek onun önemine vurgu yapar.

Kilid asdı Bigalı tabya ile bâb-ı deryâya

İdüp bî-gâ' ile izhâr-ı harku'l-'âde Hân Mahmud BE K IV 74/3

Şiirlerde izi bulunan diğer bir tabya da *Seddü'l-Bahr Tabyası*'dır. Bu tabyanın yapılış tarihinin İngiltere'ye götürülen *Seddü'l-Bahr Kalesi*'ne ait bir kitabeye dayandırılarak 1303/1885'te yapılmış olma ihtimali öne sürülmüştür (Acioğlu, 2016: 12). Başka bir araştırmada ise *Seddülbahir Kale Tabyası*'nın kuzey bölümünün 1859 yılında yapıldığı bilgisi yer alır (Hatip, 2013: 151). Ancak bu tabyanın kaleden önce yapıldığı İzzet Molla'nın yazdığı tarih manzumesiyle ortaya çıkmıştır. Buna göre tabya 1233/1817 yılında II. Mahmud tarafından inşa edilmiştir.

Keçecizade, padişahın bu tabyayı yaptırdığını belirterek ona baktıkça felek kalesinin, korkudan, düşmana dar gelmesini temenni etmektedir.

Kıldı bir tabya binâ kim anı seyr itdükce

Zîr-i bârû-yı felek düşmenine tar olsun BE K IV 75/4

Çanakkale dışında Selanik'te bir tabya yapıldığını Selanikli bir şair olan Meşhûrî aktarmaktadır. *Milon Tabyası* denilen bu tabya, II. Mahmud'un emriyle Selanik valisi Ömer Paşa tarafından yaptırılmıştır. Şair bu tabyayı İskender seddine ve Sidre ağacına benzetir.

Sidre ağacı, beşeri bilginin son sınırır (Pala,1999: 353). İskender'in yaptırdığı sur Ye'cüc'e engel olduğu gibi Ömer Paşa'nın yaptırdığı bu tabyanın da düşmanın gelebileceği son sınır olduğunu dile getirir.

Felekde sedd-i Ye'cûc olmuş ise Sedd-i İskender
Ömer Paşa'nın oldu tabyası Sidre-i a'dâ Ktk 1/6

6. Kaleler

Bu dönemde stratejik öneme sahip kalelerin tamir edildiği görülmektedir. Bu kalelerden biri *Varna Kalesi*'dir. "II. Mahmud döneminde yapılan geniş çaplı onarımlardan bir tanesi 1820 yılı sonlarında tamamlanmış" (Özen, 2013: 122). Bu tarihte kalede bir ambar ve cephanenin eklendiği tarih manzumelerinden anlaşılmaktadır. Ancak bu tarihten üç yıl önce bir onarım geçirdiği yine tarih manzumelerine yansıyan bir bilgidir. İzzet Molla'nın, hakkında üç tarih yazdığı onarım 1233/1817 tarihine aittir. Manzumeye göre *Varna Kalesi* harap bir duruma düşmüş olup beden diliyle tamir olmayı rica etmektedir.

Harâb-âbâd Varna Kal'ası kalmış idi ancak

Lisân-ı hâl ile eylerdi dâ'im böyle istirhâm BE K IV 72/2

1235/1819-20 tarihinde ise bu kaleye birer ambar ve cephane yaptırılmıştır. Keçecizade'ye göre bu hazırlıklar savaş gerekliliklerini tamamlamak içindir.

Mükemmel kıldı esbâb-ı cihâd ol şeh-i gâzî

Bu nev-hısn-ı metîne her ne lâzımsa idüp mevcûd

Hurûf-ı dâne-dârından hisâb itdüm bu târîhi

Mücedded Varna'ya anbâr inşâ kıldı Hân Mahmûd BE K IV 93/2-3

Keçecizade, Varna'da yapılan cephaneyi ilahi bir yardım hazinesi olarak yorumlar.

Sayıla dâne-i bârût ile 'İzzet târîh

Varna'ya oldu cebe-hâne bu kenz-i nusret BE K IV 94/3

Bu dönemde tamir edilen diğer bir kale *Silistre Kalesi*'dir. 1231/1815 tarihinde elden geçirilen kale için, Keçecizade dört tarih manzumesi yazmıştır. Manzumeye göre II. Mahmud sınırlara büyük önem verdiği için bu sağlam kaleyi Mazenderan'ın (İran'da bir eyalet) gıpta edeceği şekilde imar etmiştir.

Sarf idüp hıfz-ı sügûra himmetinşâh-ı cihân

Kıldı bu hısn-ı hasini gıpta-ı Mâzenderân BE K IV 113/1

Molla, bu kalenin fetihlere vesile olacağına inanır. "Kâf" Arapçadaki "kef" harfinin başka bir okunuşu olup (Devellioğu, 1997: 479) Arapça müfret, muhatap, mülkiyet zamiridir. Şair, bu kalenin, Hz. Peygamber'e yönlendirilen "Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan eyledik." mealindeki "inna fetahnâ leke fethan mübina" (el-Fetih 48/1) ayetindeki "kef" zamiri olduğunu dile getirir. Hz. Peygamber'e fetih müjdelendiği gibi bu kalenin de fetih müjdeleyicisi

olduğunu söylemek ister. İlahi yardım kuşunun yola çıkmak üzere burcuna konduğunu ekler.

Kal'a-i kâf-ı fütûhat oldu bu hısn-ı hasîn

Burcına olmaktadır sî-mürg-ı nusret rû-be-râh BE K IV 115/1

Bu tarihte yapılan diğer bir kale *Yergöğü Kalesi*'dir. Osmanlı Devleti'nin kuzeybatı sınırlarını koruyan kalelerden biri olan *Yergöğü Kalesi*'ni II. Mahmud 1240/1824 tarihinde tamir ettirir. Bunun için dört tarih manzumesi yazan İzzet Molla *Yergöğü Kalesi*'nin göğü kışkandırdığını ifade eder.

Fahr eylesem yerden göge târîh-i cevherle n'ola

Kal'ayla oldu Yergögi reşk-âver-i arz u semâ BE K IV 128/2

7. Tersane

Daha önce III. Selim döneminde, tersanede yapılan büyük bir havuza Sultan II. Mahmud ikinci bir havuz eklemiştir (Bostan, 2011: 516). Burada bir de divanhane yaptırdığı anlaşılmaktadır. İzzet Molla bunun için bir tarih kasidesi yazar. Kasidede padişahı övdükten sonra bu tersanenin kendi gücünün bir damlası olduğunu dile getirir.

Bahr-ı pür-cûş-ı vegâ Hazret-i Sultân Mahmûd

Kulzüm-i kudretinün katresidür tersâne BE K IV 59/1

8. Tüfenghane

Yeniçerilik kaldırıldıktan sonra askeri yenilenme kapsamında elden geçirilen diğer yapı tüfenghanedir. 1243/1827 tarihli bir manzume yazan İzzet Molla burada devletin, ilahi yardım ve feyiz için hazırlık yaptığını, padişahın gerçekten büyük gayretler içinde olduğunu söyler.

Esbâb-ı fevz u nusret âmâde itdi devlet

Hakkâ ki sa'y u himmet kıldı o şeh mücerred HA Tr II 17/2

9. Azatlı Baruthanesi

Bu dönemde yenilenen başka bir yapı, Sultan III. Selim döneminde bina edilen *Azatlı Baruthanesi*'dir. Bu baruthane ile III. Selim yakından ilgilenmiş ve ziyaret etmiştir (İnce, 2013: 101). II. Mahmud burayı 1233/1817 yılında tamir ettirmiştir (Eyice, 1992: 95). Molla, bu baruthane için bir tarih manzumesi yazar. Buna göre padişah her viraneyi yaptırdığı gibi baruthaneyi de yaptırmıştır. Bu kadar büyük gayreti beşerin görmediğini belirtir.

Yapdurdı her vîrâneyi ez-cümle bârût-hâneyi

Bu himmet-i şâhâneyi görmüş degül çeşm-i beşer BE K IV 25/3

Ayrıca 1245/1829-30 yılında tekrar gerçekleştirilen tamiri için Şeyhizade Es'ad Efendi bir tarih yazar. Şair burada, padişahın bu tamiratıyla

baruthanenin öncekinden çok daha mükemmel hale geldiğini, çok kısa süre içinde tamiratının bittiğini vurgular (İnce, 2013: 105).

10. Cephane

Sultan II. Mahmud döneminde 1226/1811'de yapılan diğer bir askeri yapı cephanedir. Câbî tarihine göre bu cephaneler tamamen yanmıştır. Tamiri zor olduğu için kimse görevi almak istememiştir. II. Mahmud çıkardığı hatt-ı hümayunla ne pahasına olursa olsun bu cephanelerin yeniden inşa edilmesini emretmiştir (Câbî Ömer Efendi, 2020: 944). Enderunlu Vasıf¹⁴ bu cephane için bir tarih manzumesi kaleme alır. Buna göre cephane yanık ve her tarafı harap bir vaziyettedir. Bu şekilde uzun süre kaldıktan sonra II. Mahmud tarafından imarı için ferman çıkarılmıştır.

Muhterik câyî harâb 'arsa-i vîrâne iken
Kıldı i'mârına fermân-ı hümâyûnu sudûr
Nice dem kalmış iken 'arsası hâlî vü harâb
Himmet-i şâh-ı cihân kıldı harâbı ma'mûr BE Tr 52/7-8

Sonuç

Osmanlı Devlet'i kuruluşundan itibaren, özellikle askeri sahada, yenilenmeye açık olmuştur. Bazı dönemlerde Avrupa'ya elçiler göndererek veya oradan eğitim için uzmanlar getirerek yenilenmeyi hızlandırmak istemiştir. Fakat Avrupa'yla olan bu münasebetlerini Batılılaşma veya modernleşme diye tanımlamak doğru değildir. *Tanzimat*'a kadar olan dönemin "yenilenme" olarak değerlendirilmesi daha isabetli olacaktır.

Yeniçeri ocağının kaldırılmasının şiirlerde detaylı olarak anlatıldığı görülmüştür. Padişahın isyan gecesi devlet erkânını toplaması, devlet ricalinin evlerinin yağmalanması, Humbaracı ocağının ve diğer askeri birliklerin padişahın yanında durması gibi olayların heyecan ve coşkusu beyitlerde tespit edilmiştir.

Yeniçerilerden sonra, askeri alanda yenilenme birden hızlanmıştır. Selimiye Kışlası gibi, yeniçerilerin baskısı sonucu on yedi yıl atıl vaziyette olan kışlalar, yeniden tamirden geçirilmiştir. Sadece İstanbul'da değil İzmir ve Edirne gibi şehirlerde de yeni ordu için kışlalar yapılmıştır. Kale ve tabyaların 1826 yılından önce de tamirleri yapılmıştır. Ancak kışlalar yeniçerilerden sonra tamir edilebilmiş veya yeniden bina edilebilmiştir. Burada kışla yapımı yeniçerilerin gözünde yeni ordu demek olduğu için ertelendiği anlaşılmaktadır. Çanakkale tabyalarına son derece önem verilmiş ve yeni tabyalar eklenmiştir. Askeri alandaki bu yenilikler halka büyük umutler vermiştir.

Edebi ürünler vasıtasıyla, dönemin duyguları hakkında fikir sahibi olmanın mümkün olduğu anlaşılmıştır. Yeniçeriliğin kaldırılması için toplumsal zeminin buna hazır olduğu, şiirlerde görülmüştür. Yeniçeriler için kullanılan

¹⁴ Enderunlu Vasıf Divanı'ndan alınan beyitler için bk. (Gürel, 2019).

“Yezidiyan, Ye’cüc ve Me’cüc, hınzîr, kilâb-i serseri” gibi ifadeler halkın nefretini yansıtmaktadır. Ocağın kaldırılması, eski padişahların öcünün alınması şeklinde yorumlanmıştır. Dönemin aydını olarak şairler, büyük beklentiler içine girmiş ve eski yenilgilerin intikamını alma zamanının geldiğine inanmışlardır. Geri kalmışlığın farkında olsalar da bunu kısa süre içinde aşabileceklerine kanaat getirmişlerdir.

Askeri yenilikler, tüm şairler tarafından işlenmemiştir. Bu konuların özellikle İzzet Molla ve Meşhûrî divanında işlendiği görülmüştür. Dönemin diğer şairlerinden olan ve bu çalışma için divanları incelenen Nigârî, Bursalı İffet, Numan Mahir, Mehmed Sıdkî, Şeref Hanım gibi şairlerin sessiz kaldıkları görülmüştür. Bunun sebepleri arasında şairlerin kişisel tercihleri olduğu gibi dönemin buhranlı olması da akla gelebilir.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa. (1991), *Tezâkir 40- Tetimme*. (Haz.) Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ahmed Cevdet Paşa. (1993), *Tarih-i Cevdet*, (Haz.) Dünder Günday – Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- Akgündüz, Ahmet. (2018), *Osmanlı Tarih ve Hukûk İstılâhları Kâmûsu*, Osmanlı Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Akkuş, Metin. (2006), *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum.
- Arslan, Hülya. (2019), *Son Bostancıbaşı Defterine Göre Boğaziçi ve Haliç Sahilleri*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Aslan, Taner. (2009), “Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma”, *Erdem*, S 55, s. 1-32.
- Aydemir, Yaşar, Çeltik, Halil (e-kitap), *Meşhûrî Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56155,meshuri-divanipdf.pdf?0>
- Berber, Oktay. (2017), “Çarlık Rusya ve Osmanlı Devleti’nin Askeri Modernleşmesi Üzerine Bir Karşılaştırma: Cevdet Paşa’nın Benzetmesi Ne Anlam İfade Ediyor?” *Prof. Dr. Üçler Bulduk’a Armağan Türk Tarihine Dair Yazılar*, s. 393-415.
- Berges, Niyazi. (2003), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.
- Bostan, İdris. (2011), “Tersâne-i Âmire”. *DİA*, C 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Budak, Ali. (2015), “Osmanlı Modernleşmesi ve Edebiyat”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 18.
- Câbî Ömer Efendi. (2003), *Câbî Tarihi Tarih-i Sultan Selim-i Salis ve Mahmud-ı Sani*, (Haz.) Mehmet Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

- Çelik, Yüksel. (2018), "II. Mahmud Devrinde İdari-Askeri Bir Üs: Rami Kışlası", *Osmanlı Araştırmaları*, S 52, s. 227-266.
- Demirtaş, Barış. (2007), "Jön Türkler Bağlamında Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 13, s. 389-408.
- Devellioğlu, Ferit. (1997), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Eyice, Semavi. (1992), "Baruthane". *DİA*, C 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Fazıl Enderûnî. (1842), *Divan*, Bulak Matbaası, Kahire.
- Genç, İlhan. (2017), *Edebiyat Bilimi*, Kanyılmaz Matbaacılık, İzmir.
- Gürel, Rahşan. (2019), *Enderunlu Vasıf Divanı*, Kitabevi, İstanbul.
- Hatip, Salih Murad. (2013), *Çanakkale Boğazı (Bahr-ı Sefid Boğazı) Savunma Sistemi 1770-1918*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Işık, Zekeriya. (2017), "19. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Tarikatların Devlet Otoritesi Karşısındaki Tutumları", *Bellekten*, S 80, s. 191-226.
- İnalcık, Halil. (2004), "Bürokrasi Batılılaşma Laikleşme", *TBB Dergisi*, S 50, s. 61-71.
- İnalcık, Halil. (2016), *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, Halil. (2020), *Osmanlı ve Avrupa Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, Kronik Yayınları, İstanbul.
- İnce, Yunus. (2013), *Osmanlı Barut Üretim Teknolojisinde Modernleşme: Azadlı Baruthanesi 1794-1878*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Karaca, Ali. (2000), "Savunma Sisteminin Ana Unsuru İstihkâmlar Bakımından Çanakkale Boğazı Tahkimi (1655-1915)", *Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I 1763-1938 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Ordu ve Toplum*, s. 307-334, Ankara.
- Karal, Enver Ziya. (2017), *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Karpat, H. Kemal. (2006), *Osmanlı'da Değişim Modernleşme ve Uluslaşma*, İmge Yayınevi, Ankara.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, (2015), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Lewis, Bernard. (1980), "Türkiye: Batılılaşma", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C 37, S 01, s. 153-177.

- Mardin, Şerif. (2020), *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (2019), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Kronik Yayınları, İstanbul.
- Özcan, Abdülkadir. (2011), "Hassa Ordusunun Temeli Muallim Bostaniyan-ı Hassa Ocağı", *Tarih Dergisi*, C 0, S 34, s. 347-396.
- Özen, Özlem. (2013), *II. Mahmud Dönemi Askeri Islahat Sürecinde Ortaya Çıkan Kışla Yapıları ve Mimari Özellikleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Pala, İskender. (1999), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Ramazanoğlu, M. Gözde. (2009), "Selimiye Kışlası". *DİA*, C 36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Şahin, Ebubekir Sıddık. (2004), *Keçecizade İzzet Molla'nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Şallı, Ayşe. (2017), "Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi", *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, S 4, s. 55-82.
- Şenyurt, Oya. (2014), "II. Mahmud Dönemi Edirne Piyade Kışlası'nın Tamiri İçin Yapılan Çizimlerin Düşündükleri", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, S 6, s. 117-128.
- Teke, Kasım Mehmet. (2007), *Kuruluşundan Cumhuriyete Kuleli Askeri Lisesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Topses, Mehmet Devrim. (2017), "18. Yüzyıl Sonrası Türk Modernleşmesinin Sınıfsal Temelleri", *Ulakbilge*, C 5, S 17, s. 1857-1874.
- Uyar, Mesut, Erickson J. Edward. (2020), *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1980), "Kaynarca Muahedesinden Sonraki Durum İcabı Karadeniz Boğazının Tahkimi", *Belleten*, C 44, S 175, s. 511-533.
- Yılmaz, Hüseyin. (2008), "Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma Öncesi Meşrutiyetçi Gelişmeler", *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (Çev.) Abdülhamit Kırmızı, C 13, S 24, s.1-30.